

KAUNO TVIRTOVĖ LIETUVOS KARIUOMENĖS VADOVYBĖS PLANUOSE (1919–1940)

Doc. dr. Vytautas Lesčius

Pabaiga. Pradžia „Karo archyvo“ XXXI t., 31 p.

Lygiagrečiai su anksčiau minėtomis karinėmis priemonėmis galimam priešo puolimui atremti II pėst. divizijos štabas rengė ir tobulino Kauno gynybos planą. Jį rengiant buvo pasinaudota brg. gen. K. Tallat-Kelpšos Kauno tvirtovės vietovės aprašymu. Patikrintas ir papildytas, jis pasirodė dar 1937 m. rugpjūčio 27 d. Iš pradžių būtų ginamasi fortų linijoje, o jei reikėtų ją apleisti, pajėgos susitelktų į Nemuno ir Neries upių ir miesto gatvių gynybą.

Pirmasis plano egzempliorius, kurį sudarė 47 lapai, buvo įteiktas Kariuomenės štabo I skyriaus viršininkui. Kitas egzempliorius liko II pėst. divizijos štabe¹.

Tačiau planu nebuvo visiškai patenkinti: jis dar ne kartą buvo peržiūrėtas, taisytas, papildytas ir tik 1938 m. lapkričio 21 d. įteiktas Kariuomenės štabo I skyriaus viršininkui².

Planą sudarė dvi dalys. Apibūdinant Kauno miesto padėtį, priešams puolant Lietuvą, jame teigiama, kad Kauno miesto padėtis gali būti skirtinga:

1. Kai Kauno miestas (tvirtovė) bus tiesiogiai atakuojamas pagrindinio ar šalutinio smūgio kryptimi, paskirtai Kauno įgulai reikės įtempti visas jėgas, kad atlaikytų priešo puolimą.

¹ II pėst. divizijos štabo viršininko gen. št. plk. V. Griganavičiaus 1937 08 27 slaptas asmeninis planas Nr. 1386 Kariuomenės štabo I skyriaus viršininkui, LCVA, f. 510, ap. 1, b. 317, l. 20.

² E. II pėst. divizijos štabo viršininko pareigas gen. št. plk. ltn. M. Stankaičio 1938 02 21 slaptas asmeninis planas Nr. 4642 Kariuomenės štabo I skyriaus viršininkui, LCVA, f. 510, ap. 1, b. 408, l. 21.

2. Kai Kauno miestas (tvirtovė) liks priešo veiksmų sparne ir bus tik stebimas, Kauno įgulai reikės parodyti iniciatyvą, kad pritrauktų kuo daugiau priešų pajėgų.

Buvę Kauno tvirtovės įtvirtinimai. Kauno miestui ginti buvo įrengtos:

- a) priešfortinės pozicijos,
- b) fortų linija ir
- c) centrinės aptvaros linija.

Per pastaruosius 20 m. šių tvirtovės pozicijų dėl įvairių priežasčių vieni įrenginiai visiškai neteko vertės, kiti – dar buvo tinkami naudoti.

Buvo įrengta:

– priešfortinės pozicijos (neskaitant tarpinių pozicijų) – apie 50 km apskritimo,

– fortų linijos – apie 12 km apskritimo.

Kauno gynybos suskirstymas sektoriais:

Pagal vietovės pobūdį Kauno apylinkės buvo suskirstytos į keturis gynybos ruožus – sektorius, žiūrint iš Kauno miesto centro:

I, arba pietų–vakarų (Aleksoto), sektorius buvo tarp Nemuno ties Marvos dvaru ir Jiesios upė imtinai. Jis apėmė I, II ir III fortų rajonus.

II, arba pietų–rytų (A. Panemunės), sektorius apėmė plotą tarp Jiesios upės išimtinai ir Nemuno ties Pakalniškės kaimu. Jis apėmė IV ir V fortų rajonus.

III, arba rytų (Žaliakalnio), sektorius buvo tarp Nemuno upės (ties Vieškūnų kaimu) ir Neries upės (ties Vaistariškių kaimu). Jis apėmė VI ir VII fortų rajonus.

IV, arba šiaurės (Vilijampolės), sektorius apėmė vietovę tarp Neries, Nevėžio ir Nemuno upių, kur buvo VIII, IX ir X fortai.

I. Pietų–vakarų (Aleksoto) sektoriaus gynyba – pozicijos

Pietų–vakarų sektorių sudarė įrengtos:

- fortų pozicijos: I, II ir III fortai,
- centrinės aptvaros pozicijos – Aleksotas–Botanikos sodas.

1. Fortų linijos pozicija buvo apie 8 km ilgio. Ji ėjo per Marvianką, 1-ąją bateriją, I fortą, 2-ąją bateriją, Tirkeliškes, II fortą, 3-iąją bateriją, III fortą, Karkazus ir 4-ąją bateriją. Šią poziciją galima buvo padalyti į 3 barus:

a) pirmasis baras – I forto, 1-osios ir 2-osios baterijų rajonas, nukreiptas į vakarus;

b) antrasis baras – II forto, 3-iosios baterijos rajonas ir ginamos priegos palei Kauno–Garliavos plentą;

c) trečiasis baras – III forto ir 4-osios baterijos rajonas, ginamas Jiesios slėnis ir plotas tarp Kauno–Garliavos plento ir Jiesios upės.

2. Centrinės aptvaros pozicija buvo 4,2 km pločio. Joje nebuvo ilgalaiškių pastatų.

3. Nemuno dešiniojo kranto pozicija. Prireikus apleisti kairįjį Nemuno krantą, gynybą reikėtų perkelti į dešinįjį. Ši pozicija turėjo dvi ribas:

a) prie Nemuno vagos nuo Neries žiočių iki Sederevičiaus gatvės Ž. Šančiuose (apie 6 km ilgio);

b) Nemuno dešiniojo kranto aukštumos šlaitai nuo Meno mokyklos rajono iki A. Šančių imtinai (apie 6 km ilgio).

Kadangi ginant šią poziciją kartu būtų ginama ir gyvenvietė, iš anksto teko numatyti, kurie pastatai ar kvartalai turės būti užimti, ginami gyvosios jėgos, o kuriuose turės būti statomos ugnies priemonės.

Be to, reikėjo numatyti, kuriose gatvėse teks įrengti kliūtis (užvartas, barikadas ir t. t.).

Gynyboje dalyvaus nuo kairiojo Nemuno kranto pasitraukusios pajėgos.

II. Pietų–rytų (A. Panemunės) sektoriaus gynyba – pozicijos

1. Pietų–rytų sektoriuje tik viena įrengta fortų pozicija. Jos ilgis buvo 5 km. Pozicija ėjo per Rokus (šiaurėje), IV fortą, 5-ąją bateriją, V fortą, Plikakalnį, 9-ąją ir 6-ąją baterijas.

Negalint išlaikyti fortų pozicijos, tektų šio sektoriaus gynybą perkelti į dešinįjį Nemuno krantą.

2. Dešiniojo kranto poziciją sudarytų dvi ribos:

a) prie Nemuno vagos, nuo Sederevičiaus g. (Ž. Šančiai) iki tunelio;

b) Ž. ir A. Šančių ir dešiniojo Nemuno kranto aukštumos į rytus nuo Sandėlių ir Pietario gatvių.

III. Rytų (Žaliakalnio) sektoriaus gynyba – pozicijos

III sektorius turėjo būti paruoštas (bet neįrengtas):

– priešfortinė pozicija – Vieškūnų, Vaistariškių kaimų linijoje;

– fortų ir centrinės aptvaros pozicija – Ž. Petrašiūnai, Gričupis, II Eigučių kaimų linijoje.

Pozicijos viena nuo kitos buvo 4–6 km atstumu. Paruoštų tarpinių ir skersinių pozicijų tarp jų nebuvo.

1. Priešfortinė pozicija. Apie 8 km ilgio, linijinė. Visi buvę pozicijoje sunkiujų kulkosvaidžių betoniniai lizdai išdėstyti ties pagrindine riba. Pozicija ėjo per Vieškūnus, prie Naujasodžio, Narepų ir Vaistariškių. Šaudymo plotai visur buvo geri, tiktai per maži Narepų miške ir slėnyje į pietus nuo Vaistariškių.

Nepavykus išlaikyti priešfortinės pozicijos, gynybą reikėtų perkelti į fortą ir centrinės aptvaros poziciją.

2. Fortų ir centrinės aptvaros pozicija buvo apie 4,5 km ilgio, be VI forto, kuris buvo apie 1 km išsikišęs į priekį. Pozicija ėjo prie Girsto, Gričupio, VII forto ir II Eigulių (pietuose).

Centrinės aptvaros poziciją būtinai reikėjo išlaikyti. Priešo puolimas galėjo būti Kaišiadorių–Žaliakalnio arba Karmėlavos–Žaliakalnio kryptimi. Ginant šią poziciją reikėjo turėti apie vieną pėstininkų batalioną, kuris prireikus kontratakuotų VI fortą, veiktų Kauno–Karmėlavos plento ir VII forto kryptimis.

Centrinės aptvaros pozicijoje sunkiujų kulkosvaidžių lizdų vietas teko numatyti iš anksto.

Jeigu būtų laukiama priešo puolimo iš vakarų, III sektorių reikėtų laikyti neužimtą, tiktai palikti vieną kuopą žvalgybos užduotims Kauno–Kaišiadorių ir Kauno–Karmėlavos kryptimis vykdyti ir aukštutiniam Nemunui ir Neriai stebėti. Kuopų žvalgybos branduoliai turėjo užimti VI ir VII fortus.

Prireikus pasitraukti iš centrinės aptvaros pozicijos, gynybą tektų organizuoti gatvėse iki Kaišiadorių, Perkūno alėjos, Aukštaičių ir Zanavykų gatvių.

IV. Šiaurės (Vilijampolės) sektoriaus gynyba – pozicijos

Šiaurės sektorių sudarė fortų ir centrinės aptvaros pozicijos:

1. Fortų pozicija. 9–10 km ilgio. Ėjo nuo Neries per Lontainius, Aukščius, Šakius, IX ir X fortus, Lampėdžius.

Šią poziciją dėl pajėgų stokos reikėjo atsakyti ginti. Ją galėjo naudoti saugos ir žvalgybos daliniai, žvalgantys Vilijampolės–Vandžiogalos, Vilijampolės–Babtų ir Vilijampolės–Raudondvario kryptimis.

2. Centrinės aptvaros pozicija. 3,5 km ilgio. Į šią poziciją įėjo VIII

fortas.

Jeigu priešas pultų iš pietų ir rytų, centrinės aptvaros pozicijos užimti nereikėtų, tik paskirti saugos-žvalgybos dalinį (1–2 kuopas). Jo branduolys užimtų VIII fortą. Žvalgybos daliniui reikėtų pavesti žvalgyti šiomis kryptimis: Vilijampolė–Vandžiogala, Vilijampolė–Babtai ir Vilijampolė–Raudondvaris. Be to, jie turėtų sulaikyti mažus priešo žvalgybos dalinius.

Prireikus pasitraukti iš centrinės aptvaros pozicijos, gynybą organizuoti kairiajame Neries krante, šlaituose ir gatvėse nuo Santakos iki II Eigulių³.

Kauno miesto tvirtovės aprašymas (sektoriais)

I. Pietų–vakarų (Aleksoto) sektorius buvo tarp Ž. Nemuno ir Jiesios upių. Kauno miesto ir tvirtovės aprašyme jis įvardytas kaip pirmasis sektorius.

1. Priešfortinės pozicijos. Šiame sektoriuje Rusijos valdymo laikais buvo keletas linijų, įrengtų kaip lauko pozicijos. Nuolatinių įrenginių iš atsparių medžiagų nebuvo. Šių pozicijų trasos vietomis dar išlikusios, tačiau praktiškai naudoti jų jau nebegalima, nes viską reikėtų atnaujinti, t. y. įrengti visiškai naujas pozicijas.

Karkiškės dvaro rajone buvo likę pradėto statyti forto pylimai, šiek tiek apardyti, bet gynybai lengvai pritaikomi.

2. Fortų liniją sudarė I, II, III fortai, 1-oji, 2-oji, 3-ioji ir 4-oji baterijos ir nuolatiniai tarpforčių pastatai.

Fortų linijos pastatų būklė:

a) **I baterija** buvo ant aukšto Nemuno kranto, į pietus nuo Marviankos kaimo. Mūriniai kazematai ir patalpos padengti žeme. Pastatai ir pylimai visiškai tvarkingi. Baterija apaugusi medžiais ir krūmais. Bateriją naudojo Krašto apsaugos ministerijos meteorologijos stotis.

b) **I forto mūriniai kazematai ir bokšteliai** sustiprinti betonu. Fortas nuo karo labiausiai nukentėjęs: buvo užgriuvusių bokštelių ir kazematų. Pylimai kai kuriose vietose nuslinkę žemyn. Griovyje nebuvo mūrinio šlaito (sienos). Fortas, šiek tiek paremontavus, gynybai dar tiko. Jame gyveno viena varginga šeima.

³ Kauno miesto gynimo planas, LCVA, f. 510, ap. 1, b. 408, l. 21.

Tarp I forto ir 1-osios baterijos, Marviankos upelio slėnyje, buvo betoninės nemaskuotos kareivinės maždaug vienai kuopai. Jas naudoti taip pat dar buvo galima.

c) 2-oji baterija, esanti tarp I ir II fortų, apaugusi medžiais ir krūmais, gyventi tiko. Mūriniai pastatai. Prieš bateriją slėnyje – betoninės nemaskuotos kareivinės.

d) II fortas – kaip ir I fortas, tik geresnės būklės. Forto sparnuose pylimai, pritaikyti pėstininkams gintis. Dešiniajame forto sparne, prie Garliavos plento, pylime buvo nemaskuotos betoninės kareivinės.

e) 3-joji baterija – tokia pat, kaip ir 2-oji, tik dar labiau apaugusi medžiais ir krūmais. Gynybai tiko. Priešais bateriją buvo nemaskuotos betoninės kareivinės.

f) III fortas – tokio pat tipo, kaip I ir II fortai. Čia buvo užverstų bokštelių, vietomis apgadintas mūrinis šlaitas. Gynybai tiko. Už Karkazų kaimo, per 1 km į rytus nuo forto, buvo betoninės kareivinės.

g) 4-oji baterija. Labai apaugusi medžiais ir krūmais, gynė Jiesios slėnį. Mūrinių pastatų įėjimai užslinkę. Gynybai tiko.

3. Vietovės apibūdinimas

Fortai pastatyti priešais Marvianką ir bevardį upelį, įtekantį į Jiesios slėnį. Upelių slėniai labai gilūs, krantai statūs. Šarvuočiai ir tankai, išskyrus kai kurias vietas II forto rajone (nuo Tirkeliškių dvaro iki Garliavos plento), galėjo važiuoti tik keliais.

Patys fortai buvo aukštai iškelti, tarpusavio ugnies ryšys – geras, stebėti priešą kai kur galima iki kelių kilometrų atstumu.

Dešiniajame sparne, išilgai Nemuno slėnio, buvo daugybė apaugusių mišku ir krūmais skersinių slėnių, kurie galėjo būti naudojami kaip 1-osios baterijos ir I forto prieigos. Centre, išilgai Garliavos plento, tarp Naugardiškės, Janučių ir Telaičių, vieta labiau dengiama pastatų ir krūmų, bet iš II ir III fortų rajonų apšaudoma pėstininkų kryžmine ugnimi.

Kairiajame sparne buvo skersinių Jiesios upės slėnių ir gilus, neplatus, vingiuotas Jiesios slėnis. Šiaip vieta gana atvira, tad tinkama visai pėstininkų priemonių ugnies galiai atskleisti.

Didžiausias šio sektoriaus fortų pozicijos trūkumas buvo tai, kad jos dešinysis sparnas negalėjo apsaugoti nuo priešo stebėjimo besikeliančių per Nerį ir judančių tiltu iš Senamiesčio į Vilijampolę ir jo sunkiųjų kul-

kosvaidžių ugnies.

4. Centrinės aptvaros linija

Ji juosė Aleksotą ir A. Fredos priemiesčius. Centrinės aptvaros pylimai, išskyrus pylimus prieš Linksmadvarį, kur buvo nemažai privačių namų ir sodų, kiti plotai plytėjo neliesti ir gynybai vis dar galėjo būti naudojami.

Be to, ši centrinės aptvaros linija dengė perkėlas per Nemuną Karmelitų rajone. Geležinkelio tiltą galėjo dengti tik tuo atveju, jei priešas nebūtų prasiskverbęs į Jiesios slėnį per 4-ąją bateriją arba IV fortą. Visiškai nedengė perkėlų per Nemuną Senamiestyje. Todėl centrinės aptvaros pozicija galėjo būti naudojama užnugario saugai užtikrinti, besiginančių dalių pasitraukimui fortų linijoje dengti.

Aleksoto priemiesčio pastatai buvo išsidėstę ant Nemuno kairiojo slėnio šlaitų. Beveik visi jie buvo mediniai. Aleksoto priemiesčio vietovėje ilgiau priešintis būtų buvę neįmanoma, čia stovinčiais pastatais galėjo pasinaudoti tik užnugario saugos daliniai.

5. Dešiniojo Nemuno kranto ir slėnio šlaitų pozicijos

Dešiniojo Nemuno kranto pozicija buvo glaudžiai susijusi su dešiniojo Nemuno slėnio šlaitais. Šie šlaitai sudarė dešiniojo Nemuno kranto pozicijos pulko rezervo ruožą ir ugnies priemonių bazę. Šią poziciją dėl vietovės ir miesto bei priemiesčių pastatų buvo galima padalyti į du barus:

dešiniąjį – nuo Neries upės žiočių iki Geležinkelio tilto;

kairiąjį – nuo Geležinkelio tilto (išskirtinai) iki Sederevičiaus gatvės (Šančių).

Dešiniajame bare buvo Kauno miestas su senamiesčiu ir Žaliakalnio priemiesčiu. Kauno miestas ir Žaliakalnio priemiestis buvo išsidėstę dešiniajame Nemuno krante, slėnyje ir jo šlaituose ir tęsėsi į šiaurės rytus. Dešiniojo Nemuno kranto slėnio šlaituose buvo mažiau pastatų nei miesto centre arba Žaliakalnyje. Nuo šlaitų matomumas buvo labai geras, ypač iš Meno mokyklos rajono. Taip pat buvo gerai įrengtos sunkiųjų kulkosvaidžių, iš kurių būtų apšaudomos Kauno miesto gatvės, Nemuno kairiojo kranto slėnis ir jo šlaitai, ugniavietės.

Kauno centre ir senamiestyje beveik visi pastatai buvo aukšti, mūriniai, o Žaliakalnyje – mediniai. Dešiniojo baro gynybos sąlygos buvo patenkinamos. Šiame bare miestą ginti paranku, nes tam būtų galima panaudoti prie Nemuno vagos esančius mūrinius pastatus, beveik visose

gatvėse pastatyti barikadas.

Kairysis baras apėmė Šančių priemiestį, kurio pastatai buvo išsidėstę Nemuno dešiniojo kranto slėnyje ir jo šlaituose. Dauguma pastatų buvo mediniai. Šančių viduryje stovėjo dviejų aukštų mūrinės kareivinės, jos tarp Nemuno kranto ir slėnio šlaitų pozicijos sudarė lyg ir tarpinę poziciją. Čia buvo patenkinamas matomumas iki pat Nemuno kairiojo kranto šlaitų. Nuo Nemuno dešiniojo kranto slėnio šlaitų buvo patogu stebėti ir įrengti geras sunkiųjų kulkosvaidžių ugniavietes. Iš buvusių Šančių priemiestyje pastatų gynybai buvo galima panaudoti kareivines, pašto rūmus, bažnyčias, halę, Šmidto fabriką ir geležinkelio stotį.

Prie Nemuno vagos buvusios gatvės gana tankiai buvo pristatytos medinių vienaukščių namų. Kilus gaisrui, besiginantiems Šančių priemiestyje daliniams savo pozicijas tektų apleisti, kol nebūtų užgesintas gaisras.

Kairiojo baro gynybos sąlygos buvo patenkinamos. Įrengta gerų ugniaviečių sunkiesiems kulkosvaidžiams. Juozapavičiaus prospekte buvo galima ginti atskirus mūrinius pastatus. Nemuno dešiniojo kranto slėnio pozicija, nors ir pristatyta medinių ir mūrinių pastatų, gintis taip pat tiko.

II. Pietų–rytų (a. Panemunės) sektorius

Jis Kauno miesto ir tvirtovės aprašyme vadinamas antruoju (II) sektoriumi.

Šiame sektoriuje tarp Jiesios ir aukštutinio Nemuno buvo rusų įrengtos priešfortinės ir fortų pozicijos, centrinės aptvaros vietoje, tarp IV forto ir A. Panemunės vienkiemio, – pietiniai apkasai, betoniniai pastatai. A. Panemunės šlaite buvo daugybė betoninių priedangų. Visi šie pastatai buvo sugriuvę ir naudoti visiškai netiko. Dauguma pietinių apkasų, nei-rengus vandens nutekėjimo kanalų, buvo šlapi ir net vasarą apsemti.

1. Priešfortinės pozicijos, kaip ir pirmajame sektoriuje, daugiausia išlygintos, kai kuriose vietose likę apkasai apsemti. Rokų kaimo rajone buvo vienos dar tinkamos naudoti betoninės kareivinės.

2. Fortų liniją sudarė IV fortas, 5-oji baterija, V fortas, 6-oji baterija ir betoninės kareivinės tarpforčiuose:

a) IV fortas buvo gerokai didesnis už 1-ojo sektoriaus fortus. Mūriniai pastatai geriau sutvirtinti betonu. Be to, čia buvo pavienių betoninių

pastatų. Fortas labai apleistas. Kai kurie pastatai apsemti vandens, vietomis slinko pylimai, labai apaugęs medžiais ir krūmais. Forto vakariniame kampe, kazematuose, buvo Priešlėktuvinės apsaugos rinktinės centrinė mokykla. Šiaip visi pastatai stiprūs. Aptvarkytas fortas galėjo būti visiškai tinkamas naudoti. Forto sparnuose stovėjo betoninės nemaskuotos kareivinės: dešiniojo sparno – drėgnos, kairiojo – apsemtos vandens.

b) 5-oji baterija. Seno tipo. Pastatai mūriniai ir dar neblogos būklės. Visa teritorija apaugusi medžiais ir krūmais. Jos gale pradėta statyti kita baterija, kurią turėjo sudaryti pylimai ir mūrinės nišos, taip pat apaugusi krūmais. Šiaip abi baterijos gintis tiko. Tarp baterijų ir V forto įrengtos trejos betoninės kareivinės. Visos nemaskuotos. Viena jų visiškai apsemta vandens, kita šlapia, o trečiąją, esančią prie V forto, miesto gyventojai naudojo kaip sandėlį.

c) V forto konstrukcijoje nebuvo jokių modernių patobulinimų. Visi pastatai mūriniai. Pylimai vietomis slinko. Dešiniajame forto sparne buvo įrengta baterija, pritaikyta dengti šonine ugnimi Sėmenos upelio slėnį. Fortas ir baterija apaugę medžiais ir krūmais. Forte buvo įsikūrusi Ginklavimo valdyba.

d) 6-oji baterija buvo rytiniame J. Basanavičiaus šilo pakraštyje į pietus nuo Vičiūnų kaimo. Ji šonine ugnimi būtų dengusi VI forto prieigas. Pastatai mūriniai, apgyvendinti, gynybai tinkami.

Vietovės apibūdinimas. Fortai dengė Nemuno kilpą ties Šančiais ir A. Panemune. Tarp 5-osios baterijos ir V forto buvo gilus, šarvuočių ir tankų neišvažiuojamas Sėmenos upelio slėnis. Jis nuo 5-osios baterijos suko į pietus ir dalijo sektorių į dvi dalis. Dešiniąją pusę (prieš IV fortą) dengė Roku ir Rokelių kaimai, krūmai ir medžiai, augantys netoli šių kaimų, todėl galėjo būti tinkama prieiga.

Sėmenos slėnis buvo vingiuotas ir gilus. Pėstininkų kovos priemonių ugnis siekė iki vienkiemio „prie Roku“, kuris buvo į pietryčius nuo 5-osios baterijos.

Kairioji sektoriaus pusė ribojosi iš pietų su Vaišvydavos miško masvu, esančiu 3 km atstumu nuo fortų linijos. Išėjimai iš miško ties Armališkėmis pasiekiami sunkiųjų kulkosvaidžių ugnimi. Tarp Sėmenos ir Armališkių buvo skersinių slėnių. Vaišvydavos dvaro rajonas buvo visai atviras. Nuo aukštumų prie išėjimo iš Vaišvydavos miško ir Raguolių kai-

mo rajone priešas galėjo stebėti 5-ąją bateriją ir V fortą. Šiaurinės sektoriaus dalies, plataus kertamo smėlėtų kopų Nemuno slėnio trikampio, smailusis kampas buvo ties V fortu.

Tarpforčiai stebimi ir visur tinkami šaudyti.

Nemuno šlaitas (kairėje pusėje) nuo Jiesios upės iki Birmano lentpjūvės buvo molėtas ir apaugęs medžiais, nuo Birmano lentpjūvės iki J. Basanavičiaus šilo – gyvenama, pristatyta medinių gyvenamųjų ir negyvenamųjų pastatų. Visur krantai prieinami. Nuo tolimesnių šlaitų, į pietryčius nuo A. Panemunės miestelio, geros stebėjimo ir šaudymo tiek į A. Šančius, tiek apskritai į Nemuno dešiniąją krantą sąlygos. Į šiaurės rytus vaizdą dengė J. Basanavičiaus šilas.

Nemuno dešinysis krantas nuo Sederevičiaus iki Drobės gatvės buvo apstatytas mediniais pastatais, žvyruotas, nestatus, lengvai prieinamas. Nuo Drobės gatvės, pro Ž. Užšilius, driekėsi 1 km ilgio ir 250 m pločio lyguma, toliau tunelio galo šlaitas buvo apaugęs medžiais ir krūmais, raižytas.

Matomumas nuo Nemuno dešiniojo kranto iki kairiojo, o vėliau į tolimus šlaitus buvo geras. Tiek šaudymo, tiek stebėjimo sektorių dengė A. Panemunės miestelis, šilas ir apaugęs šlaitas.

Gatvių gynybai Šančiuose tinkamų pastatų nebuvo, be to, prie kiekvieno namo plytėjo daržai, todėl iš visų pusių buvo lengvai apeinamas. Išimtis – kareivinės, bet ir čia buvo prastas matomumas ir šaudymo laukas, tad dirbtinių kliūčių įrengti neįmanoma.

Šančius ginti galima būtų tik ginant perkėlą per Nemuną.

III. Rytų (Žaliakalnio) sektorius

Šis plotas tarp Nemuno ir Neries Kauno miesto tvirtovės aprašyme vadinamas trečiuoju (III) sektoriumi.

1. III sektorių, vietovę į rytus nuo Kauno, sudarė:

priešfortinės pozicijos nuo Vieškūnų, Biruliškių miško rytinio pakraščio ir Vaistariškių kaimo;

centrinės aptvaros pozicijos ir išsikišusio į priekį link Petrašiūnų VI forto dalis.

2. Priešfortinė Vieškūnų–Vaistariškių pozicija

Ją įrengė vokiečiai Pirmojo pasaulinio karo metu, panaudoję senus rusų pietinius apkalus. Pozicijoje buvo įrengti 154 betoniniai statiniai, iš

jų 50 – kaip kulkosvaidžių lizdai, 116 pasyviųjų slėptuvių maždaug vienai grandžiai, 12 stebėjimo punktų ir 6 sugriuvę, naudoti netinkami pastatai.

Statiniai išdėstyti linijine tvarka. Šios pozicijos gale keliose vietose stovėjo kažkokie apgriuvę betoniniai pastatai. Tarp Petrogrado kaimo ir vienkiemių „prie Amalių“, plento šakumoje, buvo apkasų liekanų, keli betoniniai pastatai ir stebėjimo punktai, tiesa, gerokai apgadinti. Į vakarus nuo Petrogrado, 69,6 aukštumoje, taip pat dar buvo palyginti geros būklės apkasų su betoniniais ir šarvuotais stebėjimo punktais, kitos paskirties betoninių pastatų, kurių įėjimus užgriuvo žemė.

Kulkosvaidžių lizdų ir slėptuvių ruožas, kuriame stovėjo šie pastatai, vietos gyventojų buvo labai susiaurintas – nuartas; vietomis apkasai baigė nykti. Ypač sparčiai nyko betoniniai statiniai ir pavieniai apkasai Petrogrado ir vienkiemio „prie Amalių“ rajone.

Vieškūnų–Vaistariškių pozicijos pastatai, inžinerijos karininkų nuomone, visiškai būtų tinkami naudoti, nes galėjo atlaikyti bombardavimą iš 155 mm pabūklų.

Pozicija nuo Nemuno ir Neries tiltų buvo:

9 km nuo Vilijampolės tilto,

10 km nuo Aleksoto tilto,

4,5 km nuo geležinkelio tilto,

7,5 km nuo A. Panemunės tilto.

Pozicijos ilgis – 8 km.

a) Išvados:

pozicija buvo tinkamu atstumu nuo pagrindinių perkėlų per Nemuną ir Nerį;

pozicija ėjo Nemuno ir Neries tarpupiu (pajėgų ir medžiagų ekonomija);

pozicija buvo linijinė, kulkosvaidžių lizdai įrengti išimtinai priekinėje linijoje;

pozicija galėjo būti naudojama gynyboje.

b) Pozicijos būklė:

Dauguma betoninių pastatų sveiki, tik kai kuriuos reikėtų sustiprinti. 6 betoniniai pastatai visai užgriuvę ir negalėjo būti suremontuoti. Šaudymo angų mediniai įrenginiai išpuvę arba (daugiausia) jų iš viso nėra. Dauguma pastatų užlieti, kitų įėjimai ir vidus užnešti žeme. Podirvis vi-

sur drėgnas. Pastatai nemaskuoti.

Daugelyje lizdų šaudymo angų patikrinti neįmanoma, nes jos užžėlusios žole, o pastatai apaugę krūmais, tačiau iš jų matomumas galėtų būti geras, išvalius šaudymo lauką, visur galima šaudyti ne mažiau kaip iki 1 000 m nuotoliu, išskyrus pastatus tankiame Narėpų miške, kur net juos pačius sunku rasti.

Apkasai pastatų linijoje visai užgriuvę, o kai kur užlyginti. Podirvis drėgnas, todėl apkasų ir susisiekimu eigų atstatymas galėjo būti vertinamas kaip visai naujų pozicijų rengimas. Išvada – prireikus juos panaudoti, tektų įdėti daug darbo valant šaudymo lauką ir tobulinant pozicijas įrenginius. Apkasų sistemą, kur įmanoma, reikėjo atkurti dar taikos metu, pastatus nusausinti, nukasti žemę, įstatyti duris. Kai kuriuos gyventojai naudojo savo reikmėms, pavyzdžiai, juose laikė savo gyvulius, užteršę, sugadino. Kadangi pamatai įrengti negiliai, pastatai galėjo visiškai sugriūti.

3. Fortų ir centrinės aptvaros linija

a) VI fortas, esantis prieš centrinės aptvaros liniją ir laikomas jos priekine dalimi, buvo senos konstrukcijos. Jo tvarkingi pastatai buvo mūriniai, išskyrus du betoninius kulkosvaidžių lizdus (nedidelės vertės) kairiajame forto sparne. Fortas buvo apsuptas tankiai suaugusių medžių. Pylimai kai kur išslinkę. Jų šlaitams kenkė ganomi Karo kalėjimo darbuotojų gyvuliai. Apskritai fortas buvo prižiūrimas, kiek leido Karo kalėjimui skiriamos lėšos, todėl gynybai tinkamas.

b) VII fortas buvo centrinės aptvaros kairiojo sparno priekyje. Kaip ir VI fortas, nemodernizuotas. Fortas, naudojamas Centrinio valstybės archyvo, buvo geros būklės, tinkamai prižiūrimas. Labai apaugęs medžiais ir krūmais, jų buvo gausu net pagrindiniame forto griovyje. Fortas buvo miesto zonoje, iš rytų pusės tankiai pristatytas įvairaus dydžio namų ir rūsių. Šiaurės ir šiaurės vakarų pusėje fortą supo Šv. Luko ligoninė, kuriai buvo atiduota didesnioji forto žemės dalis. Mūriniai ligoninės pastatai buvo žemi, bet vis tiek būtų trukdę fortą ginti.

Centrinės aptvaros pozicija buvo sudaryta iš dviejų atsparos punktų (po vieną kiekviename sparne) ir 3 bastionų su betoninėmis kareivinėmis prie Ukmergės plento, prie Žydų kapinių ir išėjimo iš Mickevičiaus slėnio. Visa centrinės aptvaros linija, kaip ir VII forto apylinkė, buvo išdalyta piliečiams sklypais statyboms, o pagrindinis pylimas atiduotas miestui.

Statybos nuo Neries iki Mickevičiaus slėnio vyko sparčiai, ypač užstatyti buvo Ukmergės plento ir Žydų kapinių rajonai, kur Muravos ir Gričiupio kaimai beveik susiliejo su miestu. Statiniai, išskyrus kelis didesnius mūrinius pastatus Ukmergės plento rajone, beveik visi buvo mediniai, maži. Pagrindinis pylimas tarp Ukmergės plento ir Rimvydo gatvės miesto valdybos buvo visai nukastas, į kairę (į šiaurės vakarus) nuo Ukmergės plento iki Kalniečių gatvės – susiaurintas, tarp Žydų kapinių ir Nemuno – dar neliestas. Tačiau centrinė aptvara, išskyrus visiškai nukastą pylimo dalį, gynybai dar tiko su sąlyga, kad šioje teritorijoje ir jos priekyje numatytos statybos ir gatvių tiesimas bus Krašto apsaugos ministerijos prižiūrimas, vykdomi visi jos nurodymai. Gynybai reikalingiems pastatams įrengti punktai turėjo priklausyti Krašto apsaugos ministerijai. Centrinės aptvaros gale buvo 7-oji ir 8-oji baterijos.

7-osios baterijos pylimas viduryje buvo perkastas – rengtasi gatvę tiesti, mūriniai pastatai – apgyvendinti, bet pati baterija naudojama. 8-osios baterijos prie Neries kranto pastatai, kaip ir 7-osios, gynybai tiko.

Centrinės aptvaros linija buvo ir toliau ardoma gyventojų, kuriems miesto valdyba ten leido statyti pastatus. Vietomis matyti, kur pylimo būta (tai liudijo žemės krūvos). Prie Aklųjų instituto žemės krūva gynybai neturėjo jokios reikšmės, bet labai bjaurėjo miesto vaizdą. Taigi šią krūvą reikėjo visiškai nukasti, apgriautas pylimo dalis, kurios dar tiko gynybai, – velėnuoti, be to, griežtai uždrausti ardyti pylimą, statant naujus trobesius.

Centrinės aptvaros linijos įrenginiai gynybai tiko, bet dar taikos metu vietoj išgriautos tvoros turėjo būti įkalti geležiniai kuolai, kad gynėjams būtų galima apsisaugoti nuo tankų, kurie to meto sąlygomis laisvai galėjo šią liniją bet kurioje vietoje, išskyrus VI ir VII fortus, kirsti.

Centrinės aptvaros linijos pastatai buvo be durų, o jų vidus labai priterštas – reikėjo viską išvalyti, angas užsandarinti.

Prie fortų ir baterijų įrengti šuliniai buvo labai gilūs (bet jų vandens kokybė – tikrai gera), tačiau gerokai apleisti. Priešo puolimo metu, kai neveiktų Kleboniško vandentiekis, šių šulinių reikšmė labai padidėtų, todėl dar taikos metu jais reikėtų pasirūpinti.

4. Vietovės apibūdinimas

Sektoriaus plotą iš vakarų riboja Kauno plentas – čia didžioji centrinės aptvaros dalis buvo įsiterpusi tarp Žaliakalnio namų, – iš rytų – miš-

kų masyvas, Kaišiadorių miškų vakarinis kyšulys, iš šiaurės ir pietų – Neris ir Nemuno vagos.

Kaišiadorių miškai buvo retai apgyvendinti, šlapi, vietomis plytėjo neperbrendamos balos (Didysis raistas), nebuvo vieškelių. Miškų keliukai daugiausia vingiavo išilgai sektoriaus pozicijų (pietų ir šiaurės kryptimis), tankiau apgyvendintų vietovių geresni keliai – palei Nemuną ir Nerį.

Palei Nerį ir Karmėlavą ėjo Jonavos plentas ir Kauno–Jonavos geležinkelis, palei Nemuną iš Kauno per Rumšiškės ir Žiežmarius – vadinamasis Vilniaus traktas ir Kauno–Kaišiadorių–Vilniaus geležinkelis: čia tikėtasi sulaukti traukiančių į Kauną iš Vilniaus rajono pagrindinių priešo pajėgų.

Priešfortinės pozicijos vietovė

a) Dešinysis baras ėjo A. Amalių ir Petrogrado aukštumų rytiniais pakraščiais iki Nemuno slėnio, nuo ten suko į pietvakarius ir kirtu Nemuno slėnį tarp Pažaislio miško ir Vieškūnų kaimo. Iš pozicijos užnugario buvo galima stebėti teritoriją iki Petrogrado, A. Amalių, Pažaislio miško linijos. Pozicijos priekis Nemuno slėnio dešinėje buvo atviras ir siekė Žiegždrių miškelį, toliau nuo slėnio šlaitų driekėsi iki Apnarų. Vietovė išilgai geležinkelio apaugusi krūmais, vietomis gali būti netrukdomai šaudoma iki 200 m atstumu. Kairįjį dešiniojo baro sparną sudarė durpynai, eksploatuojami sunkiųjų darbų kalėjimo, plytintys 1 000 m šiaurės ir pietų kryptimis. Negilūs (apačioje kietas gruntas), iki 200 m pločio, tarp durpynų karjerų įrengtos perėjos. Norint šio baro dalį padaryti neprieinamą, reikėjo sunkiųjų darbų kalėjimą įpareigoti perkasti durpyną nuo Naujasodžio kaimo iki pat geležinkelio linijos ties Trinyčių kaimu lygiagrečiais pozicijai kanalais.

b) Centrinis baras ėjo Biruliškių miško rytiniu pakraščiu. Dešiniojo baro dalies gruntas buvo šlapias, vietovė apaugusi krūmais, ribojosi su minėtais durpynais, bet durpių čia buvo mažai. Iš šios vietos tekėjo Zversos upelis. Atrodė, jog ir čia, iškasus gilesnius kanalus, galima pasiekti dvejopą tikslą: nusausinti laukus ir apkasus ir įrengti kliūtis, neįveikiamas bent tankais. Be to, vietovė buvo apaugusi krūmais, kurie gerokai sumažino šaudymo plotą. Nusausinus šią apylinkę, gyventojus buvo galima įpareigoti iškirsti krūmynus ir visą plotą paversti laukais ir pievomis. Centrinė ir kairioji baro dalys buvo sausesnės ir atviros. Sunkiųjų kulkosvaidžių ugnies nepasiekiamas buvo tik Zversos upelio slėnis, plytintis išilgai baro ir nuo jo nutolęs vidutiniškai per 1000 m. Upelio slėnio grun-

tas, ir taip šlapias, įrengus užtvankas, dar labiau įdrėktų, dėl to nebūtų galima čia naudoti tankų. Dalis apkasų buvo apaugę jaunu alksnynu. Pamiškėje, tarp kelio, einančio iš girininkijos ir vienkiemio „prie Davalgų“, buvo kelios gilios duobės, apsemtos vandens. Duobių dugne buvo betoninės aikštelės, spėjama, pabūklams statyti. Geriau iširti negalėta, nes duobių kraštai apžėlę, jose buvo daug vandens, o dugne dumblo. Jokių kitų betoninių įrenginių nebuvo.

c) Kairysis baras ėjo nuo Biruliškių miško šiaurrytinio kampo, kirto plentą ties vienkiemiais „prie Biruliškių“, už jo šakojosi Narėpų ir Vaistariškių kaimų kryptimis. Baro gale, tarp Biruliškių miško ir plento, buvo lygus, atviras laukas. Tarp plento ir Neries slėnio šlaitų vietovė, žema, pelkėta lyguma, buvo apaugusi tankiais krūmais, Neries šlaitai – spygliuotu mišku. Upės slėnis pelkėtas ir siauras.

Dešiniojo baro sparno priekyje, tarp Biruliškių miško ir plento, buvo šlapia, retais krūmais apaugusi pieva. Ją taip pat buvo patarta nusausinti: centrinį nusausinimo kanalą įrengti taip, kad sudarytų prieštankinę kliūtį. Centrinės baro dalies priekyje, tarp plento ir Pelenių miško, plytėjo durpingos Margavos pelkės. Ten vyko sausinimo darbai. Čia irgi reikėjo įrengti prieštankines kliūtis – kanalus, nusausintose vietose riboti statybas, neleisti želdinti krūmų ir pan. Pravartu buvo šiuo atveju iš piliečių neimti melioracijos mokesčio.

Kairysis sparnas buvo miške, tad, sudarant sąlygas šaudyti, reikėjo iš anksto iškirsti spindžius. Kaip minėta, kairysis sparnas buvo padalytas į dvi šakas: pirmoji gynė Pelenių (Narėpų) mišką, antroji – Neries slėnį ties Vaistariškių kaimu ir šonine ugnimi dengė Lapių kaimo anapus Neries prieigas. Tokia kairiojo sparno padėtis neleido šiame bare plėsti gynybos į gilumą.

Priešo pusėje buvo labai patogiu stebėti tarp Nemuno ir Ukmergės plento buvusią priešfortinę poziciją. Iš Palemono plytinės pastatų ir Sergiejiškės aukštumų buvo matyti ne tik šios pozicijos, bet ir VI fortas, centrinė aptvara ir dalis pozicijos anapus Neries.

Nors plytinę ir Sergiejiškės aukštumas įprastai būtų sunku stebėti, pripažinta, kad vis dėlto tai būtų galima daryti iš Sergiejiškės miško medžių. Norint, kad miškas nesuteiktų priešui stebėjimo ir priedangos galimybių, reikėjo jį iškirsti arba atitinkamai sutvarkyti – praretinti visą plotą iki Kauno–Jonavos geležinkelio arba užteršti jį cheminėmis medžiagomis.

Tarp priešfortinės pozicijos ir fortų (taip pat ir centrinės aptvaros li-

nijos) dešiniajame sparne buvo apie 4 km, o kairiajame – iki 6 km tarpas. Čia vietovė buvo lygi ir atvira, išskyrus miškingą kairiąją sparną (Klebonišio mišką) ir jau minėtą pelkėtą ir krūmingą plotą tarp Ukmergės plento ir Neries, Nausėdų vienkiemio ir Vaistariškių kaimo. Manyta, jog šį pelkėtą plotą galima nusausti (bet tiek, kad jis liktų netinkamas tankams) ir, pašalinus krūmus, 2–3 km priešfortinės pozicijos gale, iš šiaurės į pietus nuo Nausėdų vienkiemio per kryžkelę ties Biruliškių kaimu, Dainavos kaimo rytinę dalį iki Petrogrado kaimo, įrengti tarpinę poziciją.

Be to, įmanoma įrengti skersinę poziciją, kuri eitų nuo Biruliškių miško pietinio pakraščio per 69,6 aukštumą, į vakarus nuo Petrogrado, bevardžio upelio šlaito vakariniu pakraščiu iki Amalių dvaro, o iš ten užlenkti sparną link A. Petrašiūnų.

Vietovė prieš fortus ir centrinės aptvaros linijos viduryje buvo atvira. Šaudymo plotą riboja besiplečiančios statybos. Norint čia organizuoti gynybą, reikėjo pozicijos priekyje sudeginti visus pastatus, nes bombardavimo metu jie galėjo būti priešo padegti, tada daugelį pozicijos punktų būtų tekę apleisti, iki bus užgesintas gaisras.

Dešiniajame sparne ši linija buvo ne tokia patogi. A. Petrašiūnų kaimas turėjo būti sudegintas, nes labai kliudė šaudyti iš VI forto. Tarp šio forto ir Nemuno plytėjo slėnis, jame sparčiai augo miestelis. Mūrinių pastatų masyvas sudarė prieigą, kurios užsidariusi forte įgula apšaudyti nebūtų galėjusi.

Kairiajame sparne buvo patogi prieiga, sunkiai apšaudoma iš sunkiųjų kulkosvaidžių, kuria buvo galima iš Klebonišio miško nusigauti iki I Eigulių kaimo. Bendra išvada – vietovė tarp Neries ir Nemuno gynybai buvo patogi. Daugelis vietų būtų netinkamos judėti prieš tankams, bet apskritai, tinkamai įrengta, ji galėjo būti ginama nedidelių pajėgų.

Trečioji Žaliakalnio gynybos linija – Nemunas, A. Šančiai (seni apkasai), vakarinis tunelio galas, Perkūno alėja, Aukštaičių ir Zanavykų gatvių baterija, Neris.

Dešinysis baras – Nemunas–Parodos gatvė išimtinai, nuo Nemuno iki Mickevičiaus slėnio, – retai apstatytas, todėl jo gynybą tektų organizuoti lauko pagrindais. Mickevičiaus slėnyje iš nuverstų medžių, apipintų spygliuota viela, buvo galima įrengti užtvary. Perkūno alėjoje keletas gana tvirtų mūrinių pastatų galėjo būti pritaikyti gynybai.

Vidurinis baras – Parodos gatvė imtinai–Višinsko gatvė imtinai. Šia-

me rajone taip pat buvo gana daug mūrinių pastatų, kurie galėjo būti pritaikyti gynybai. Kliudančius šaudyti medinius pastatus reikėjo nugriauti ir iš jų liekanų įrengti barikadas. Saugantis tankų, gatvės turėjo būti perkastos 6 m pločio ir ne mažiau kaip 1,5 m gylio grioviais.

Kairysis baras – Višinsko gatvė išimtinai–Neris imtinai. Šiame bare, Zanavykų, Kapsų, Širvintų ir Kalniečių gatvių keturkampyje, buvo mūrinių pastatų, tinkamų kulkosvaidžių lizdams įrengti. Toliau nuo Kapsų gatvės iki baterijos, turgavietėje, gynybą būtų tekę organizuoti lauko pagrindais. Priekyje esančius medinius pastatus nugriovus, gautąją medžiagą galima panaudoti apkasams sutvirtinti.

IV. Šiaurės (Vilijampolės) sektorius

Šis sektorius tarp Neries, Nevėžio ir Nemuno Kauno miesto ir tvirtovės aprašyme vadinamas ketvirtuoju (IV) sektoriumi:

1. Šiame sektoriuje, dengsiančiame Kauną ir perkėlas per Nerį iš šiaurės ir šiaurės vakarų, buvo įrengtos:

priešfortinės pozicijos,
fortų pozicijos ir
centrinės aptvaros pozicijos.

2. Priešfortinė pozicija

Šios pozicijos pradžia – Nemuno slėnio skardžiai ties Ž. Kaniukais. Toliau ėjo Nevėžio rytiniu krantu į šiaurę iki bevardžio upelio, 1 km į pietus nuo Užliedžių kaimo, suko į rytus Žemaitkiemio ir Ražių kaimo šiauriniais pakraščiais iki Varlivos kaimo, čia keitė kryptį – į pietus per Ramoškius, iki Neries ties Lontainiais.

Kairiajame pozicijos sparne nuo Žemaitkiemio ir Nevėžio buvo antra pozicija, o tarp IX ir X fortų – priekinė tarpinė pozicija.

Visa priešfortinė pozicija nuo Nevėžio iki Varliavos kaimo buvo lauko tipo ir, matyt, primityviai įrengta. Daugelyje vietų dar buvo apkasų liekanų. Šią poziciją atstatyti būtų tas pats, kas įrengti naują.

Kairysis sparnas nuo Varliavos iki Neries buvo įrengtas daug geriau. Čia stovėjo ilgalaikiai (betoniniai) pastatai. Nutiesti keliai ir žemės darbų mastas rodė, kad aukštumoje tarp Varliavos ir Ramoškių, Lontainių, Neries skardžiuose ties Lontainiais rengtasi statyti fortus ar kitus permanentinio pobūdžio atramos punktus. Šį sparną (nuo Varliavos iki Neries) sustiprino betoniniais pastatais ir vokiečiai, tarsi rengdami Vieškūnų–

Vaistariškių pozicijos tąsa.

Įrengtoje Lontainių–Varliavos pozicijoje iš viso buvo 54 betoniniai pastatai. Juose buvo įrengta:

- 8 kulkosvaidžių lizdai (5 – su 2 angomis, 3 – su 1 anga),
- 6 sekimo punktai,
- 29 pasyviosios slėptuvės žmonėms,
- 11 nišų amunicijai.

Pastatai buvo įvairaus tipo, perdangos – ne mažiau kaip 1 m storio, tad galėjo atlaikyti 155 mm pabūklų ugnį. Betoninės dalys daugiausia tvarkingos, tik medinės dalys apipuvusios. Pagrindiniai pastatų trūkumai buvo šie: viduje apsemti vandens, įėjimai užslinkę žeme, kai kurie pastatai nemaskuoti, nebaigti įrengti (nebuvo staliukų kulkosvaidžiams pastatyti, suolų žmonėms atsistėti ir pan.).

Atsižvelgiant į tai, pastatus reikėjo sutvarkyti:

- a) nuleisti vandenį ir atkasti įeigas,
- b) užmaskuoti,
- c) tinkamai įrengti vidų.

Šiems darbams atlikti, rekognoskavusio poziciją inžinerijos karininko nuomone, būtų reikėję apie 500 darbo dienų.

Apie 10 proc. apkasų buvo užarta. Likę – vietomis užžėlę karklais, kai kur apsemti vandens. Naudojant šiuos apkasus būtų reikėję atlikti apie 70 proc. žemės darbų mažiau, negu kasant naujus.

Apibendrinant galima pasakyti, jog Lontainių–Varliavos pozicija, kaip ir Vieškūnų–Vaistariškių pozicijos tąsa, buvo labai svarbi ir gynybai organizuoti tiko. Būtinai reikėjo šios pozicijos betoninius pastatus iš anksto nusausti, o nemaskuotus – užmaskuoti.

3. Fortų pozicija

Fortų poziciją sudarė nebaigtas statyti ir jau apgriuvęs X fortas, IX fortas su tarpfortinėmis pozicijomis. Ši pozicija prasidėjo Nemuno slėnyje tarp Veršvų ir Lampėdžių (*Werschwy dalnij*), kur dar buvo matyti apkasų liekanų, ėjo per aukštumą į rytus nuo vienkiemio, toliau – Šilainių aukštumomis iki IX forto, o nuo šio forto – per Šakius, Domeikavą, kur per Aukščius susisieki su Lontainių–Varliavos pozicija.

Kairiajame šios pozicijos sparne, aukštame Nemuno krante, prie vieškelio iš Kauno į Babtus, apie 1 km prieš fortus esančios pozicijos tąsa, buvo X fortas, tiesa, nebaigtas statyti (Kauno 1915 m. gynyboje šonine

ugnimi dengė Kamšos mišką prieš I fortą). Dauguma kitų pastatų buvo visiškai sugriauti, bet, matyt, tikėtasi, kad jie dar bus tinkami naudoti. Fortas modernus, visi pastatai betoniniai. Jis buvo skirtas Nemuno slėniui ir atsitraukimo keliams iš Nevėžio slėnio ginti. Su IX fortu, iki kurio buvo apie 3 000 m, sudarė patikimą šoninio smūgio sistemą. Įrengus kulkosvaidžių lizdus, forto pylimai gynybai būtų tinkami. Jis buvo miške, todėl ką nors stebėti, išskyrus IX fortą, buvo neįmanoma.

IX fortas – geriausias Kauno tvirtovės fortas. Visi pastatai betoniniai. Gynybai galėjo būti greičiausiai pritaikytas. Tuo metu forte buvo sunkių jų darbų kalėjimas.

Tarp IX forto ir Nemuno esanti tarpinė pozicija buvo įvairiai įrengta: Nemuno slėnyje – kaip paprasta, lauko tipo, aukštumoje, 1 km į rytus nuo X forto, prie plento į šį fortą, išliko pozicijos pylimai. Matyt, čia buvo pradėtos rengti baterijos ar atramos punktai. Nebuvo jokių pastatų. Iš pylimų apšaudomas Nemuno slėnis tarp Raudondvario plento ir Veršvų miško. Ugnis X forto link dėl daugybės mišku ir krūmais apaugusių skardžių vidutiniškai siekė tik iki 300–400 m. Nuo aukštumos Šilainių kaimo link ėjo apkasai ir pylimai, jų priekiniai ir šoniniai šaudymo laukai buvo labai geri. Tinkamos sąlygos šaudyti šonine ugnimi ginant šią aukštumą, kur į šiaurės vakarus nuo Šilainių anksčiau buvo įrengti apkasai ir betoninės kareivinės. Apkasai išliko, o juose buvę betoniniai pastatai – ne. Užtai kareivinės buvo ganėtinai sausos ir geros būklės, bet viduje neįrengtos. Nuo šios aukštumos atsivėręs šaudymo laukas į visas puses buvo labai didelis. Dar labiau į šiaurę, link IX forto, kitoje aukštumoje buvo įrengti betoniniai kulkosvaidžių lizdai, stovėjo įvairių pastatų. Šaudymo laukas ir stebėjimo sąlygos – beveik idealios, bet dauguma pastatų išardyti, likusieji – apardyti ir sugrius patys, jei artimiausiu metu nebus sustiprinti. Tarp šios aukštumos ir IX forto, tarpinėje aukštumoje, buvo geros būklės kareivinės (apgyvendintos vietos gyventojų).

Į šiaurės rytus nuo IX forto stūksojo didelių įtvirtinimų likučiai, aukštumoje, kur buvo Kumpių kaimas, išlikę apkasai ir geros betoninės kareivinės. Už Šakių kaimo buvo tik baterijos, kurios betoninius pastatus gyventojai išardė, liekanos, apgadinti pylimai, vis dėlto ir šios liekanos galėjo būti lengvai pritaikytos gynybai. Kitoje aukštumoje, tarp Šakių ir Domeikavos apkasų liekanų, stūksojo geros betoninės kareivinės. Domeikavos aukštumoje matyti milžiniškų darbų žymės – matyt, buvo su-

manyta statyti naują fortą, daug pylimų, bet gerokai apgadintų, betoninių pastatų. Išlikę kulkosvaidžių lizdai ir stebėjimo punktai labai apardyti. Pora betoninių kareivinių, sujungtų požemine betonine galerija, apardytos, matyt, Domeikavos gyventojų, bet atrodė dar pataisomos ir pritaikomos gynybai. Pažymėtini Domeikavos įtvirtinimai. Ši vieta išsiskyrė visoje apylinkėje. Net didelis Ražių masyvas netrukdė iš čia stebėti ir šaudyti. Sutvarkyti šio punkto pastatai galėjo turėti esminę reikšmę ginantis nuo puolancio iš šiaurės ir rytų pusės priešo.

Į rytus nuo Domeikavos ties Aukščiais likusios betoninės kareivinės ir daugybė apkasų Domeikavos–Varliavos–Ražių trikampyje. Bendras fortų linijos ilgis – apie 9 km.

4. Centrinės aptvaros pozicijos

Šios pozicijos buvo skirtos tiesiogiai Vilijampolės priemiesčiui ir perkėloms per Nerį ginti. Jas sudarė Vilijampolę juosiantys pylimai, VIII fortas, 9-oji ir 10-oji baterijos. Iš dešinės šios pozicijos pylimas, einantis skersai Neries slėnio ir dengiantis Vilijampolę iš šiaurės, miesto valdybos buvo nukastas ir paverstas plačia gatve. Kol kas statybos šiame rajone, t. y. į šiaurę nuo pylimo, plėtėsi mažai, todėl Neries slėnis galėjo būti lengvai ginamas. Prie pat Neries slėnio pašlaitės stovėjo gerai išsilaikęs betoninis pastatas (apgyventas varguomenės), iš kurio Neries slėnis būtų apšaudomas išilgai buvusio pylimo. Nepaliesti pylimai prasidėjo į pietus nuo Milikonių kaimo ir tęsėsi iki pat VII forto. Pylime jokių pastatų nebuvo. Stebimas VII fortas, Kalnica, Eiguliai, panerys iki Klebonišio miško, Sargėnų dvaras, Domeikava, IX fortas. Pėstininkai galėjo šaudyti didžiausiu nuotoliu.

VIII fortas neapgyvendintas, mūriniai pastatai sustiprinti betonu. Griovyje nebuvo nei mūrinių, nei betoninių sienų. Įrengti 3 betoniniai kulkosvaidžių lizdai ir 3 betoniniai sekimo punktai. Visi pastatai atrodė tvarkingi, išskyrus vieną galeriją, kurios lubos buvo įgriuvusios. Pastatai, nors vieta aukšta ir nuotaki, daugiau arba mažiau apsemti vandens. Nausinti ir sutvarkyti gynybai tiktų. Sekimo ir šaudymo sąlygos geros, išskyrus vieną vietovės plotą, dengiamą palei Linkuvos ir Šilainės plentus augančių medžių.

a) 9-oji baterija buvo Smėlių kaimo pakraštyje. Jai priklausantys 3 betoniniai pastatai buvo labai geros būklės, 1 kulkosvaidžio lizdas ir sekimo punktas, užslinkęs žeme. Palankios sekimo ir šoninės ugnies sąlygos, o priekyje varžė Šilainės plento medžiai. Tarp baterijos ir VIII forto esan-

tys pylimai išdalyti sklypais gyventojams. Pylimo šlaitai ariami, baterijos šone, ant pylimo, stovėjo 4 nedideli mediniai namukai. Į kairę nuo baterijos 200 m atstumu pylimai suko į pietus. Įrengtas atramos punktas su betoninėmis kareivinėmis. Ginantis iš šios pozicijos galima šonine ugnimi apšaudyti Nemuno šlaitus ir slėnį Mikalinavos ir Marviankos kryptimis. Tuo metu šlaitą ir slėnį ginti trukdė Smėlių kaimas ir Mikalinavos mūriniai pastatai ir dirbtuvės, kurių buvo tankiai pristatyta. Norint tinkamai dengti Nemuno šlaitus ir slėnį, gynybos pajėgas būtų tekę iškelti į Smėlių kaimo vakarinį pakraštį.

Toliau į pietus pylimas ėjo išilgai vandens griovio (sujungto su Nemunu). Pylimai ir vandens grioviai daugiausia buvo apstatyti mūriniais pastatais, pylimai iki Raudondvario plento –išardyti.

b) Į pietus nuo Raudondvario plento buvo 10-oji baterija, skirta Nemuno slėniui iš vakarų ginti. Čia stovėjo 3 betoniniai pastatai. Juose buvo įrengti 2 bokšteliai tiltui per Nerį apšaudyti. Tuo metu Mikalinavos kaimo pastatai labai sunkino gynybos vakarų kryptimi sąlygas, tiltą apšaudyti pasidarė neįmanoma, bet baterija šonine ugnimi galėjo dengti Marviankos prieigas. Taigi baterija, suderinus ir Smėlių kaimo gynybą, galėjo būti labai naudinga, net jei Mikalinava ir toliau plėstųsi Veršvų pusėn. Centrinės aptvaros pylimai į pietus nuo baterijos buvo labai apardyti: kulkosvaidžių lizdo Marviankos prieigoms apšaudyti iš šono jau pažeisti pamatai galėjo visiškai sugriūti.

Apskritai tiek iš 9-osios, tiek iš 10-osios baterijų sunkiųjų kulkosvaidžių šonine ugnimi prieš I fortą esančių prieigų dengti nebuvo galima, nes kairysis Nemuno krantas šioje vietovėje buvo status ir aukštesnis už Nemuno krantus prie Vilijampolės. Toliau sunkiųjų kulkosvaidžių ugnimi galima buvo apšaudyti tik prieš 1-ąją bateriją esančius skardžius.

5. Bendras šiaurinio sektoriaus vietovės apibūdinimas

Sektorius apribotas Neries, Nevėžio ir Nemuno vagų. Aukštumos, prasidedančios nuo Nemuno slėnio ir einančios dešiniuoju Veršvos upelio krantu per Šilainę, IX fortą, Šakius ir Domeikavą iki Varlupos, sudarė tarsi bastioną, išsiskiriantį apylinkėje tiek žiūrint iš priekio, tiek iš užnugario. Sunku būtų rasti patogesnę gynybos poziciją, kaip šiomis aukštumomis einanti linija. Priekyje – plati lyguma su nedideliais kalneliais, išsimėčiusiais vienkiemiais, vietomis pelkėta ir apaugusi krūmais, ir nė vieno vieškelio ar šiaip tinkamesnio kelio. Toliau į šiaurę prasidėjo miš-

kinga Babtų–Vandžiogalos zona. Ši kryptis tiek dėl vietovės savybių, tiek dėl bendros padėties netiko pagrindinėms prieš pajėgoms veikti. Kita padėtis buvo sektoriaus sparnų palei Nerį iš rytų ir Nevėžį iš vakarų, kur puolantis Kauną priešas tiek iš rytų, tiek iš pietų, tikėtina, stengsis veikti didesnėmis ar mažesnėmis pajėgomis.

Rytuose šis sektorius baigėsi 3 km ilgio Lontainių–Varliavos pozicija. Jos užnugaryje buvo galima įrengti dvi tarpines pozicijas: Domeikava–Saliai ir IX fortas–Vytėnų dvaras. Tada, pasinaudojant šio sektoriaus fortų linija, panerį būtų įmanoma ginti ir minimaliomis pajėgomis.

Iš vakarų sektorius dengiamas Nevėžio. Nevėžio slėnis lygus, apie 1 km pločio, jo krantai raižyti, apaugę mišku ir krūmais. Upė siaura, gili, neperbrendama. Gynybą organizuoti labai patogu, todėl, jei būtų puolama iš vakarų, Nevėžį reikėtų ginti. Nemuno slėnio prie santakos su Nevėžiu gynyba taip pat galėjo būti lengvai vykdoma užlenktoje į rytus Nevėžio pozicijoje ir ten, kur buvo išsibarstę jos smulkūs elementai, – Veršvų (Lampėdžių) miške. Priešui forsavus ar apėjus Nevėžio poziciją, gynybos pajėgas būtų tekę perkelti į fortų liniją.

Vilijampolė

Dauguma šio rajono pastatų buvo mediniai, todėl gynybos prasme nevertingi. Mūriniai pastatai į šiaurės vakarus nuo Lampėdžių, Sąjungos aikštės, Panerių gatvės neteko savo vertės jau vien dėl to, kad buvo labai arti antrinės aptvaros linijos ir šlaitų, labai parankių sekti ir šaudyti. Bet kuriame šio rajono taške pradėjusi veikti ugnies priemonė nebūtų tuojau pat prieš susekta. Be to, šis rajonas dar buvo palyginti retai apstatytas, dėl to nuo šlaitų atsivėrė didelis šaudymo laukas.

Vertėtų kiek daugiau dėmesio skirti Vilijampolės daliai prie pat P. Vileišio tilto, kuri ribojosi su Tilžės, Lampėdžių, Sąjungos aikštės, Linkuvos gatvėmis. Ją stebėti nuo šlaitų būtų buvę nepatogu. Tiesa, čia stovėjo daugiau mūrinių pastatų, vieną kitą jų būtų galima panaudoti gynybos reikalams.

Išvada. Jeigu tektų pasitraukti iš centrinės aptvaros linijos, Vilijampolė gynybai beveik netiktų jau vien dėl to, kad atsitraukimo kelyje reikėtų įveikti rimtą kliūtį – Neries upę.

Kairysis Neries upės krantas nuo Santakos iki II Eigulių imtinai

Nuo Santakos iki P. Vileišio tilto kai kurie mūriniai pastatai (išskyrus vieną kitą medinį) apskritai galėjo būti panaudoti gynybos reikalams. Toliau nuo P. Vileišio tilto ši galimybė mažėjo, nes dauguma pastatų buvo

mediniai ir tam beveik netinkami, o mūriniai (išskyrus vieną kitą), pastatyti šlaituose ar atšlaitėse, bendrame fone neišryškėjo, tad naudoti juos gynybai, turint galvoje sekimo nuo dešiniojo Neries kranto sąlygas, – tai pritraukti prieš ugnį. Todėl, pradėdant nuo P. Vileišio tilto, tektų daugiau dėmesio kreipti ne į pastatus, o į šlaitus.

Šios ribos gynyba galėjo atrodyti taip:

1. Kauno pilies griuvėsių ir Šv. Jurgio bažnyčios rajonas Nemuno ir Neries santakoje. Sekimo ir šaudymo galimybės labai didelės. Iš šio rajono galima šonine ugnimi apšaudyti tiek Neries, tiek Nemuno abu krantus: Neries – iki II Eigulių, Nemuno – iki Veršių ir toliau. Labai gerai galima ginti Vilijampolės išeišgas.

Kiek patvarkius griuvėsius, gynybai visiškai tiktų Šv. Jurgio bažnyčia, aptverta mūrine tvora, ir aplinkiniai mūriniai pastatai.

2. Jei tiltas nebūtų sunaikintas, jo gynybai tiktų brolių Soloveičikų lentpjūvės ir malūno rajonas.

3. Žaliosios gatvės Nr. 1 rajonas. Labai tinkamas tilto prieigoms, Vilijampolės pietiniams pakraščiams apšaudyti.

4. Obuolių gatvės Nr. 1 rajonas. Tiko šaudyti tilto kryptimi ir Vilijampolės rytiniams pakraščiams apšaudyti.

5. Akcinės bendrovės „Livela“ mūriniai pastatai atšlaitėje. Tiko šaudyti tiesiogine ugnimi, nes šioje vietoje dešinysis Neries krantas buvo apaugęs krūmais.

6. Baterija (prie pat Neries). Gerai galima dengti Vilijampolės šiaurinę dalį, šonine ugnimi – Nerį tilto kryptimi, Milikonų kaimo kryptimi – apšaudyti šlaitus ir Sargėnus.

7. Šlaitai (į vakarus nuo Eivenių gatvės). Galima gerai apšaudyti Nerį iki tilto, šlaitus nuo VIII forto iki Sargėnų dvaro, Nerį iki posūkio.

Išvada. Net minimaliomis pajėgomis ši riba – Kauno ir Žaliakalnio pastatai, tarp VII forto, Ukmergės plento ir Aleksoto tilto esančios gatvės – galėjo būti veiksmingai ginama.

Organizuojant gynybą šioje Kauno dalyje vertėjo atkreipti dėmesį tik į keletą objektų: 1. Šv. Kazimiero mergaičių gimnaziją, 2. Meno mokyklos rajoną, 3. Prezidento, Seimo, Lukšio gatvių kvartalą, 4. Rotušės aikštę.

Taigi apskritai teko daugiau rengtis gatvių gynybai⁴.

⁴ Kauno miesto gynimo planas, LCVA, f. 510, ap. 1, b. 408, l. 5–22.

II DALIS

Sprendimas

Kaunui ginti numatyti skirti:

1. 5-asis ir 16-asis pėst. pulkai, 3-iasis AP / I ir III grupės.

Pėstininkų pulko sudėtis:

- a) būstinė,
- b) 3 pėstininkų batalionai,
- c) minosvaidžių būrys,
- d) inžinerijos būrys,
- e) raitųjų žvalgų būrys (RŽB),
- f) chemijos būrys.

Artilerija:

3-iojo AP vadas ir štabas,
2 artilerijos grupės.

Artilerijos grupės sudėtis:

- a) štabas,
- b) 2 baterijos – 75 mm,
1 baterija – 105 mm.

2. Be išvardytų dalių, turėjo būti panaudoti šie daliniai:

- a) II DLR (divizijos lengvoji (kavalerijos) rinktinė),
- b) II pėst. divizijos Inžinerijos bataliono 1 kuopa,
- c) Inžinerijos bataliono kuopa (su pontonais ir perkėlos priemonėmis),
- č) Kauno šaulių rinktinės šauliai (5 kuopos).

Pastarosioms atlikus priedangos užduotis, būtų pritrauktos priedangos dalys (9-asis pėstininkų pulkas ir 2-asis ulonų pulkas).

I. Priešo galimybės

Vokiečiai Kauną galėtų pulti šiomis kryptimis: Veiveriai–Kaunas, Šačiai–Kaunas, Prienai–Kaunas ir Raudondvaris–Kaunas (eiliškumas pagal svarbą).

II. Sumanymas

Priešo puolimui atremti skirtas Kaunui ginti pajėgas išdėstyti I, II ir IV sektoriuose, o III sektoriuje turėti minimaliai pajėgų, kurios stebėtų Nemuną ir Nerį ir žvalgytų šiaurės rytų ir rytų kryptimis. Nemuną nuo Kulautuvos iki Santakos gintų Kauno šaulių rinktinės kariai (4 šaulių kuopos). Nemuną aukščiau Kauno iki Rumšiškių stebėtų DLR ir vietos šauliai.

Priedangos dalis (9-ąjį pėst. pulką ir 2-ąjį ulonų pulką), atlikusias priedangos (stabdymo) užduotis, perkelti į dešinįjį Nemuno krantą Kauno ginti.

Centrinėje pozicijoje turėti bendrą rezervą, kuris galėtų būti panaudotas bet kuriame sektoriuje.

Numatyti parengti miesto pastatus ir gatves gynybai.

III. Pozicijos trasa – žr. žemėlapi Nr. 1.

IV. Tvarka

LIETUVOS RESPUBLIKOS KARIUOMENĖ (1918–1940 M.)

Baras ir vadavietės	Pajėgos	Uždaviniai	Pozicijos saugos pajėgos ir uždaviniai
<p>I sektorius Centre 1 baterija I, II, III fortai ir 4 baterija Atskirti atramos mazgoi Vadavietės – žr. žemėlapi Nr. 1</p>	<p>16 PP ir 3 AP/ 1 grupė</p>	<p>Užimti ir ginti fortų poziciją. Fortuose turėti ne mažiau kaip 1 pėstininkų būrį su sunk. kulkosv. Gynybos pastangas telkti Aleksoto–Garliavos plento kryptimi. Sektoriaus rezervas – ne mažiau kaip 2 kuopos. <u>Rezervo uždaviniai</u> 1. Parengti centrinės aptvaros poziciją ginti dviem batalionams. 2. Pasiruošti ginti centrinės aptvaros poziciją arba jos dalį. 3. Galimos rezervo priešpuolių kryptys: a) Aleksotas–I fortas b) Aleksotas–II fortas c) A. Freda–III fortas</p>	<p>6 šaulių skyriai. Gintis iki sektoriaus viršiminko įsakymo.</p>
<p>II sektorius (IV ir V fortai) Atskirti atramos mazgoi Vadavietės – žr. žemėlapi Nr. 1</p>	<p>5 PP / I ir II b-nai be 1 kuopos ir 1 sunk. kulkosv. būrys TP–3 AP / III 7 bat. ir 1 mino-svaiddžių būrys</p>	<p>Užimti ir ginti fortų poziciją. Fortuose turėti ne mažiau kaip po 1 pėstininkų būrį, ginkluotą sunk. kulkosvaizdžiais. Gynybos pajėgas telkti IV forto rajone.</p>	<p>5 šaulių skyriai. Gintis iki sektoriaus viršiminko įsakymo.</p>
<p>III sektorius (Vieškūnai, Vaistariškės)</p>	<p>Kauno šaulių rinktinės 1 kuopa</p>	<p>Stebėti Žiegdžrūnų, Palemono, Ramučių dv., iki Margavos ribos. Žvalgyti Kauno–Rumšiškių, Kauno, Jonavos kryptimis, stebėti Nemuną ir Nerį.</p>	

Kauno tvirtovė Lietuvos kariuomenės vadovybės planuose (1919–1940)

IV sektorius (Lontainiai, Domeikava, IX, X fortai, A. Kaniūkai, atskiri atramos mazgai)	5 PP / II 6 KP su sunk. kulkosv. būriu	Užimti ir ginti IX forto, Šilainių, Veršvų ribą.	2 skyriai. Gintis iki sektorius viršiminko įsakymo.
Bendras rezervas (pradinė padėtis – Ąžuolynas)	5 PP / III	Pasiruošti sustiprinti I, II ir IV sektorius arba priimti besitraukiančius IV, II ar I sektorių dalinius užimant Neries kairįjį arba Nemuno dešinįjį krantus sektorių rajonė.	
Nemuno žemupys (nuo Kulautuvos iki Santakos)	Kauno šaulių rinktinės 4 kuopos	Užimti ir ginti Nemuno ribą nuo Kulautuvos iki Nemuno–Neries santakos. Gynybos pastangas sutelkti Nevežio–Neries bare. Rezerve turėti apie kuopą.	
Nemuno aukštupys (nuo Kauno iki Rumšiškių)	5 PP ir 16 PP, RŽB, DLR ir vietos šaulių būriai	Atlikus žvalgyimo uždavinius, užimti Nemuno dešinįjį krantą ir sekti. Trukdyti mažiems priešo daliniams keltis per Nemuną.	
Artilerija			
I. Suskirstymas ir uždaviniai			
Sektoriai	Baterijų skaičius	Veikimo barai	
		Pagrindinis	Šalutinis
I	TP – 3 AP/I	I sektorius II sektorius	Vienai baterijai veikti IV sektorius naudai iki Kaniukų k. Vienai baterijai veikti II sektorius naudai iki Roku k. I sektorius naudai veikti iki Zagrados dvaro 8 ir 9 bat.
II	TP – 3 AP/III 7 bat.	BV – 2 bat. 3 AP / III	

Uždaviniai:

1. Abiem baterijoms būti pasirengusioms veikti I sektoriaus arba (po vieną) II ir IV sektorių naudai.

2. Išdėstymas ir sekimas – žr. žemėlapi Nr. 1.

3. Artilerijos taikiniai – žr. žemėlapi Nr. 1.

Kavalerija (DLR, 5-ojo ir 16-ojo PP – raitųjų žvalgų būrys – RŽB)

Žvalgyti Aleksoto–Zapyškio, Aleksoto–Veiverių ir A. Panemunės–Prienų kryptimis. Žvalgymo riba – Zapyškis–Skriaudžiai–Pakuonis. Pastangas telkti Aleksoto–Skriaudžių kryptimi, minimaliai pajėgų turint A. Panemunės–Prienų kryptimi. Priešui spaudžiant, ženklinti minėtomis kryptimis. Pranešimus siųsti per artimiausių sektorių viršininkus.

Atlikusi žvalgymo ir ženklinimo uždavinius kavalerija bus panaudota Nemuno iki Rumšiškių ribai stebėti.

Inžinerija (variantas visiems)

5-ojo ir 16-ojo PP inžinerijos būriai paliekami pulkų vadų žinioje.

Naujų tiltų per Nemuną ir Nerį statymas, perkėlos priemonių tvarkymas ir tiltų sprogdinimas – pagal Karo technikos štabo parengtą planą (laikomas Karo technikos štabe).

Kauno miesto tiltų sprogdinimo projekto žinių santrauka – žr. priedėlį Nr. 1.

V. Priešlėktuvinė, cheminė ir prieštankinė (dokumente vartojamas terminas „prieššarvinė“ – red. pastaba) apsauga

1. Priešlėktuvinė apsauga

Bendra Kauno priešlėktuvinė apsauga – pagal Priešlėktuvinės apsaugos rinktinės planą (jis ten ir laikomas).

Sektorių priešlėktuvinė apsauga – sektorių viršininkų nuožiūra.

2. Cheminė apsauga

II PD chemijos būrys bus pasirengęs Kauno centro degazavimo darbams. 5-ojo ir 16-ojo PP chemijos būriai paliekami pulkų vadų žinioje I, II ir III sektoriuose, pasiruošę degazuoti sektorių plotus ir pastatus.

3. Prieštankinė apsauga

Sektoriuose prieštankinė apsauga tvarkoma sektorių viršininkų.

VI. Žvalgymas

Sektoriuose žvalgymas – sektorių viršininkų nuožiūra.

Į žvalgybą numatyta siųsti dviratininkus (dviračius rekvizuos Kauno komendantas).

VII. Ryšiai – žr. Ryšių planą.

VIII. Žinių rinkimas

Iš žvalgybos ir kovos dalinių:

1. Kur, kokios priešo pajėgos ir ginklų rūšys pastebėtos.
2. Kokiomis kryptimis puola priešo pajėgos, kur telkiamos pastangos.
3. Ar nepastebėta priešo žvalgybos dalinių Nemuno linijoje – nuo Pažaislio iki Rumšiškių ir nuo Kulautuvos iki Santakos.

Galimi V varianto sprendimai

Eil. nr.	Priešo puolimas		Gynybos vykdymas
	Pagrindinė kryptis	Šalutinė kryptis	
1	Į I sektorių	Į II ir IV sektorius	I sprendimas
2	Į II sektorių	Į I ir IV sektorius	I sprendimas. Bendras rezervas pritraukiamas į Šančių r. Bus pasiruošęs: a) sustiprinti II sektorių, b) ginti dešiniojo Nemuno kranto poziciją ir dengti II sektoriaus dalinių pasitraukimą į dešinįjį Nemuno krantą.
3	Į IV sektorių	Į I ir II sektorius	I sprendimas: 1) Bendras rezervas pritraukiamas į „Saulės namų“ rajoną, kur turės būti pasiruošęs: a) sustiprinti IV sektorių, b) pridengti IV sektoriaus dalinius, besitraukiančius į Neries kairįjį krantą, kad užimtų kairiojo Neries kranto poziciją. 2) Iš I sektoriaus paimamas 1 pėstininkų batalionas ir perkeliamas į bendrąjį rezervą (Ažuolyne).
4	Į IV sektorių	Į III, II ir I sektorius	I sprendimas (įskaitant 3-iojo varianto papildymą). Bendras rezervas (I sektoriaus batalionas bus panaudotas aktyviems veiksams II sektoriuje vykdyti).

Pastabos:

1. Priešui sudavus pagrindinį smūgį IV sektoriuje, I ir II sektoriai gali būti dar labiau susilpninti.
2. Neišlaikius fortų ribos, gynyba perkeliama į Neries ir Nemuno poziciją, vėliau pereinama prie miesto gynybos. Miesto gynybos pajėgų išdėstymas – žr. Kauno miesto planę (mastelis 1 : 15000).

Kauno miesto gatvių ir pastatų gynybos vykdymas**II sprendimas**

I, II ir IV sektorių pajėgoms apeidus antrinės aptvaros poziciją.

I sumanymas

Išnaudojant Nemuną kaip kliūtį, išsidėstyti dešiniajame jo krante, organizuoti du gynybos barus: 1) Kauno miesto, 2) Šančių kilpos gilumoje – Kauno gatvių ir pastatų gynybą.

Pozicijos trasa – žr. Kauno miesto planą Nr. 1.

II. Tvarka

Baras ir vadavietės	Pajėgos	Uždaviniai
<u>Dešinysis baras</u> – Kauno miestas, Neries ir Nemuno upių riba iki Čiurlionio g-vės (išimtinai) <u>Vadavietės</u> – žr. Kauno miesto planą Nr. 1	<u>16 PP vadui vadovaujant</u> 5 / III 16 / I ir 16 / III 4 LA pabūklai iš 3 AB / I 16 PP minosvaidžių būrys	Ginti duotą barą. Išdėstymas – žr. Kauno m. planą Nr. 1. Baro rezerve turėti 1 batalioną. Pradinė padėtis – Vytauto Didžiojo muziejaus ir Kauno kapinių rajonas <u>Rezervo uždaviniai:</u> a) ginti sektoriaus rezervo ruožą, b) priešpuoliai
<u>Kairysis baras</u> – Šančių kilpa, Nemuno riba nuo Čiurlionio g-vės (imtinai) <u>Vadavietės</u> – žr. Kauno miesto planą Nr. 1	<u>5 PP vadui vadovaujant</u> 16 / II, 5 / I ir 5 / II be II / 6 kuopos ir sunk. kulkosv. būrys 3 LA pabūklai iš 3 AP / III 5 PP minosv. būrys	Ginti duotą barą. Išdėstymas – žr. Kauno m. planą Nr. 1. 16 / II ir 5 / I batalionų rezervų be baro viršininko leidimo nenaudoti.
<u>Bendras rezervas</u> <u>Pradinė padėtis:</u> K. M. S. Sodininkystės rajone	Atitrauktos iš IV sektoriaus pajėgos: 5 PP / II 6 kuopa, 1, 2, 3 ir 5 Kauno rinktinės šaulių kuopos	Priešpuoliai į dešinįjį ir kairįjį barus

Pastaba. Kauno šaulių rinktinės kuopos, nublokštos nuo Nemuno ribos, numatomos panaudoti VIII forto, Mikalinavos centrinės aptvaros pozicijai ginti. Išsidėstymas – žr. Kauno m. planą Nr. 1.

III sprendimas

V variantas

Priešui forsavus Nemuną ir įsiveržus į miestą.

III. Tvarka

Baras ir vadavietės	Pajėgos	Uždaviniai
<u>Dešinysis baras</u> Neries upės kairysis krantas, Žaliakalnio šlaitai iki Šiaulių–Stakių g-vės <u>Vadavietės</u> – žr. Kauno m. planą Nr. 2	<u>16 PP vadui vadovaujant</u> 5 / III, 16 / I ir 16 / III 4 LA pabūklai iš 3 AB / I 16 PP minosvaidžių būrys	Ginti miesto gatves ir pastatus. Išdėstymas – žr. Kauno m. planą Nr. 2
<u>Kairysis baras</u> A. Šančių šlaitai nuo Čiurlionio g-vės, Nemuno dešiniojo kranto šlaitai <u>Vadavietės</u> – žr. Kauno m. planą Nr. 2	<u>5 PP vadui vadovaujant</u> 16 / II, 5 / I ir 5 / II 3 LA pabūklai iš 3 AP/III 5 PP minosvaidžių būrys	Ginti duotą barą. Išdėstymas – žr. Kauno m. planą Nr. 2
<u>Bendras rezervas</u> Pradinė padėtis – Žydu kapinių rajone	Atitrauktos iš IV sektoriaus pajėgos: 5 PP – II / 6, 1, 2, 3 ir 5 Kauno rinktinės šaulių kuopos	Priešpuoliai į dešinįjį ir kairįjį barus

I sprendimas

L variantas

I. Priešo galimybės

Lenkai Kauną gali pulti šiomis kryptimis: Kaišiadorys–Kaunas, Marijampolė–Kaunas, Prienai–Kaunas ir Kėdainiai–Kaunas.

II. Sumanymas

Priešo puolimui atremti skiriamas Kaunui ginti pajėgas išdėstyti I, II ir III sektoriuose, o IV sektoriuje turėti minimaliai pajėgų, kad gintų Nerį ir Nemuną ir žvalgytų Vilijampolės–Kėdainių kryptimi.

Nemuno ribą nuo Nevėžio iki Santakos ginti Kauno šaulių rinktinės dviem kuopoms.

Priedangos dalis (9-ojo pėstininkų pulko ir 2-ojo ulonų pulko), atlikusias priedangos (stabdymo) uždavinius, perkelti į dešinįjį Neries krantą, kur turės būti pasirengusios: 1) užimti ir ginti Neries dešinįjį krantą ir 2) aktyviai veikti III sektoriuje.

Turėti bendrą rezervą centrinėje padėtyje.

Numatyti parengti ginti miesto pastatus ir gatves.

III. Pozicijos trasa – žr. žemėlapi Nr. 2.**IV. Tvarka**

Baras ir vadavietė	Pajėgos	Uždaviniai	Pozicijos saugos pajėgos ir uždaviniai
I sektorius (1 baterija, I, II ir III fortai ir 4 baterija) Atskiri atramos mazgai Vadavietės – žr. žemėlapi Nr. 2	16 PP – 4 kuopos, Kauno šaulių rinktinės 1 kuopa 16 PP – 2 minosvaidžiai TP – 3AP / III 8 bat.	Užimti ir ginti fortų poziciją. Fortuose turėti ne mažiau kaip po 1 pėst. būrį su sunk. kulkosvaidžiais. Gynybos pastangas telkti Aleksoto–Garliavos pento kryptimi. Turėti rezervą – vieną kuopą.	Ne daugiau kaip 5 šaulių skyriai. Gintis iki sektoriaus viršininko įsakymo.
II sektorius (IV ir V fortai) Atskiri atramos mazgai Vadavietės – žr. žemėlapi Nr. 2	16 PP / II be vienos kuopos TP – 3 AP / III 7 bat. 16 PP – 2 minosvaidžiai	Užimti ir ginti fortų poziciją. Fortuose turėti ne mažiau kaip po 1 pėstininkų būrį su sunk. kulkosvaidžiais. Gynybos pastangas telkti IV forto rajone.	4 šaulių skyriai. Gintis iki sektoriaus viršininko įsakymo.

Kauno tvirtovė Lietuvos kariuomenės vadovybės planuose (1919–1940)

<p>III sektorius (Vieškūnai, Vaistariškės) Atskiri atramos mazgai Vadavietės – žr. žemėlapi Nr. 2</p>	<p>5 PP TP – 3 AP / I – 1 ir 2 bat.</p>	<p>Užimti ir ginti Vieškūnų–Vaistariškių ribą. Gynybos pastangas telkti sektorius dešiniajame sparne, kreipti dėmesį į Kauno–Karmėlavos plento kryptį. Turėti rezervą – vieną batalioną.</p>	<p>5 šaulių skyriai. Gintis iki sektorius viršinio įsakymo.</p>
<p>IV sektorius (Lontainiai, Domeikava, IX, X fortai, A. Kaniukai)</p>	<p>Kauno šaulių rinktinės 1 kuopa</p>	<p>Stebėti Lontainių, Romaškių, Žemaitkiemio rajone, žvalgyti Vilijampolės– Jonavos, Vilijampolės– Vandžiogalos ir Vilijampolės– Raudondvario kryptimis. Stebėti Neries upę.</p>	<p>-</p>
<p>Bendras rezervas – pradinė padėtis – Ąžuolynas</p>	<p>16 / III be vieno sunkiųjų kulkosvaidžių būrio</p>	<p>Pasiruošti sustiprinti III sektorių arba priešpuoliams III, II ir I sektorių kryptimis. Priglobti besitraukiančius iš I ir II sektorių dalinius, užimant Nemuno dešinįjį krantą sektorių rajone.</p>	<p>-</p>
<p>Nemuno žemupyje nuo Nevėžio iki Santakos</p>	<p>Kauno šaulių rinktinės 2 kuopos</p>	<p>Užimti ir ginti Nemuno dešinįjį krantą.</p>	<p>-</p>
<p>Nemuno riba aukščiau Kauno iki Rumšiškių</p>	<p>Vietiniai šauliai</p>	<p>Užimti ir stebėti Nemuno ribą.</p>	<p>-</p>

Artilerija**I. Suskirstymas ir uždaviniai**

Sektoriai	Baterijų skaičius	Veikimo barai	
		Pagrindinis	Šalutinis
I	TP – 3 AP / III 8 bat.	I sektorius	II sektoriaus naudai iki Rokų k.
II	TP – 3 AP / III 7 bat.	II sektorius	I sektoriaus naudai iki Ražiškių 32
III	TP – 3 AP / I 1 ir 2 bat.	III sektorius	–
IV	–	–	–

BV – 2 bat., 3 AP / I ir III – 3 ir 9 bat.

II. Uždaviniai

Būti pasirengus veikti 2 bat. III sektoriaus naudai ar po 1 bat. I ir II sektorių naudai.

III. Išdėstymas ir sekimas – žr. žemėlapi Nr. 2.**IV. Artilerijos taikiniai** – žr. žemėlapi Nr. 2.Kavalerija (DLR, 5-ojo ir 16-ojo PP RŽB)

16-ojo PP RŽB žvalgyti Aleksoto, Veiverių ir A. Panemunės–Prienu kryptimis. Žvalgyimo riba – Pažėrai, Veiveriai, Pakuonis. Priešui spaudžiant, ženklinti šiomis kryptimis.

Atlikus žvalgyimo ir ženklinimo uždavinius, pereiti į rezervą (Ažuolyną).

DLR ir 5-ojo PP RŽB – žvalgyti Kauną, Rumšiškės ir Kauno–Jonavos kryptimi. Žvalgyimo riba – Žiežmariai, Kaišiadorys, Jonavos geležinkelis. Priešui spaudžiant, ženklinti jo slinktį.

Inžinerija

5-ojo ir 16-ojo PP inžinerijos būriai paliekami pulkų vadų žinioje.

Naujų tiltų per Nemuną ir Nerį statymas, perkėlos priemonių tvarkymas ir tiltų sprogdinimas – pagal Karo technikos štabo parengtą planą (laikomą Karo technikos štabe).

Kauno tvirtovė Lietuvos kariuomenės vadovybės planuose (1919–1940)

Kauno miesto tiltų sprogdinimo projektų žinių santrauka – žr. priedėlį Nr. 1.

V. Priešlėktuvinė, cheminė ir prieštankinė apsauga

1. Priešlėktuvinė apsauga

Bendra Kauno priešlėktuvinė apsauga – pagal Priešlėktuvinės apsaugos rinktinės parengtą planą (laikomą Priešlėktuvinės apsaugos rinktinėje).

Sektorių priešlėktuvinė apsauga – sektorių viršininkų nuožiūra.

2. Cheminė apsauga

II PD chemijos būrys bus pasirengęs Kauno miesto centro degazavimo darbams.

5-ojo ir 16-ojo PP chemijos būriai paliekami pulkų vadų žinioje I, II ir III sektoriuose, pasiruošę degazuoti sektorių plotus ir postus.

3. Prieštankinė apsauga

Sektoriuose prieštankinė apsauga – sektorių viršininkų nuožiūra.

VI. Žvalgymas

Sektorių žvalgymas – sektorių viršininkų nuožiūra. Į žvalgybą siųsti dviratininkus (dviračius rekvizuos Kauno komendantas).

VII. Ryšiai – žr. Ryšių planą.

VIII. Žinių teikimas

Iš žvalgybos ir kautynių dalinių:

1. Kur, kada, kiek prieš pajėgų ir ginklų rūšių pastebėta.
2. Išsiaiškinti, kokiomis kryptimis puola prieš pajėgos, kur telkiamos pastangos.

Galimi L varianto sprendimai

Eil. nr.	Priešo puolimas		Gynybos vykdymas
	Pagrindinė kryptis	Šalutinė kryptis	
1	Į III sektorių	Į I ir II sektorius	L sprendimas
2	Į I sektorių	Į II ir III sektorius	L sprendimas. Paimama iš III sektoriaus iki vienos kuopos su sunk. kulk. ir stiprinamas I sektorius.
3	Į II sektorių	Į I ir III sektorius	L sprendimas. Bendras rezervas pritraukiamas į Šančių r. Bus pasiruošęs: a) sustiprinti II sektorių, b) ginti Nemuno dešiniojo kranto poziciją ir dengti pasitraukiančius iš II sektoriaus dalinius.
4	Į III sektorių	Į I, II ir IV sektorius	L sprendimas. Iš bendro rezervo paimti iki dviejų kuopų su sunk. kulkosv. ir pasiręgti gintis Domeikavos, IX forto pozicijoje.

Pastabos:

1. Priešo puolimo šalutinėmis kryptimis metu atitinkamų sektorių gynybos pajėgos gali susilpnėti.
2. Neišlaikius fortų ribos, gynybos pajėgos perkeliamos į Nemuno dešinį krantą miesto ginti.

Kauno miesto gatvių ir pastatų gynybos vykdymasII sprendimas

Kauno tvirtovė Lietuvos kariuomenės vadovybės planuose (1919–1940)

Eil. nr.	Aplinkybės	Vykdymas				Pastabos
		Sumanymas	Barai	Pajėgos	Uždaviniai	
1	I ir II sektorių pajėgoms apleidus centrines aptvaros pozicijas kairiajame Nemuno krante	Gynybos pajėgoms išsidėstyti dešiniajame Nemuno krante, organizuojant du gynybos barus: Kauno miesto ir Šančių kulpas	<u>Dešinysis baras:</u> nuo Santakos iki Čiurlionio g-vės (išimtinai) <u>Kairysis baras:</u> nuo Čiurlionio g-vės (imtinai) iki tunelio	16 / I br. 2 mino-svaizdžiai 2 lengv. artilerijos pabūklai iš 3 AP / III 16 / II br. 16 / 7 kp. su 1 s. kulk. br., 2 mino-svaizdžiai ir 1 LA pabūklas iš 3 AP / III	Gintis skirtuose baruose. Išsidėstymas – žr. Kauno m. planą Nr. 3	16 / 6 kp. pasitraukia į Nemuno dešinią krantą, pereina 16 / II br. vado žinton. 16 / 7 kp. iš bendro rezervu
2	I ir II sektoriai laiki. III sektoriaus pajėgos nublokštos nuo Vieškūnų–Vaisių tarsiškų ribos	III sektoriuje gintis centrines aptvaros pozicijoje	Centrinės aptvaros pozicijoje nuo Nemuno iki Neries	5 PP 2 LA pab. iš 3 AP/I	Gintis skirtame bare. Išsidėstymas – žr. Kauno m. planą Nr. 3	
3	I ir II sektoriai laiki. III sektoriaus pajėgos nublokštos nuo centrines aptvaros pozicijos	III sektoriuje gimti miesto pastatus ir gatves	Nuo Nemuno iki Neries	5 PP 2 LA pab. iš 3 AP/I	Gintis skirtame bare. Išsidėstymas – žr. planą Nr. 4 I ir II sektorių išsidėstymas – žr. planą Nr. 3	

I sprendimasI. Priešų galimybės

Vokiečiai ir lenkai kartu gali pulti Kauną šiomis kryptimis: Kaišiadorys–Kaunas, Marijampolė–Kaunas, Prienai–Kaunas, Šakiai–Kaunas, Vilkija–Kaunas.

II. Sumanymas

Vokiečių ir lenkų puolimui atremti skirtas Kaunui ginti pajėgas išdėstyti visuose keturiuose sektoriuose. Pastangas telkti I ir III sektoriuose. Visais atvejais išlaikyti Nemuno ribą, III ir IV sektoriuose – centrinės aptvaros poziciją.

Nemuno upę nuo Kulautuvos iki Santakos ginti Kauno šaulių rinktinės pajėgoms (5 kuopoms). Priedangos dalis (9-ąjį pėstininkų pulką ir 2-ąjį ulonų pulką), atlikusias priedangos (stabdymo) uždavinius, perkelti į dešinįjį Neries krantą, kur jos turės būti pasirengusios: 1) užimti ir ginti dešinįjį Neries krantą, 2) aktyviems veiksams III ir IV sektoriuose.

Rezerve turėti apie vieną pėstininkų batalioną.

Numatyti parengti gynybai miesto pastatus ir gatves.

III. Pozicijos trasa – žr. žemėlapi Nr. 3.IV. Tvarka

Baras ir vadavietės	Pajėgos	Uždaviniai	Pozicijos saugos pajėgos ir uždaviniai
I sektorius (1 bt., I, II, III fortai ir 4 baterija) Atskiri atramos mazgai Vadavietės – žr. žemėlapi Nr. 3	16 PP / I, II bn. ir III / 7 kp., su 1 sunk. kulk. br. 3 AP / I – 1 bt. ir minosvaidžių būrys	Užimti ir ginti fortų poziciją. Fortuose turėti ne mažiau kaip po vieną šaulių būrį ir sunk. kulkosv. Gynybos pastangas telkti Aleksoto–Garliavos kryptimi. Turėti rezerve apie kuopą.	5 šaulių skyriai. Gintis iki sektoriaus viršūninko įsakymo.

Kauno tvirtovė Lietuvos kariuomenės vadovybės planuose (1919–1940)

III sektorius (IV ir V fortai) Atskiri atramos mazgai Vadavietės – žr. žemėlapij Nr. 3	5 PP / I 2 minosvaidžiai	Užimti ir ginti fortų poziciją. Fortuose turėti ne mažiau kaip po vieną pėst. būrį su sunk. kulkosv. Gynybos pa- stangas telkti IV forto rajone.	4 šaulių skyriai. Gintis iki sektoriaus viršininko įsakymo.
III sektorius (Vieškūnai, Vaistariškės) Atskiri atramos mazgai Vadavietės – žr. žemėlapij Nr. 3	5 PP / II ir III TP iš 3 AP/III – 7, 8 bt. 2 minosvaidžiai RŽB	Užimti ir ginti Vieškūnų– Vaistariškių ribą. Gynybos pastangas telkti sektoriaus dešiniajame sparne, kreipti dėmesį į Kauno–Karmėlavos plento kryptį. Judriais daliniais žvalgyti Kauno–Rumšiškių ir Kauno– Jonavos kryptimis.	5 šaulių skyriai. Gintis iki sektoriaus viršininko įsakymo.
IV sektorius (Lontainiai, Domeikava, IX, X fortai, A. Kaniukai) Atskiri atramos mazgai Vadavietės – žr. žemėlapij Nr. 3	Kauno šaulių rinktinės kuopos (4, 5)	Užimti ir ginti Šakių, IX forto, Šilainių ribą. Gynybos pastangas telkti X forto, Šilainių rajone.	4 šaulių skyriai. Gintis iki sektoriaus viršininko įsakymo.
Bendras rezervas Pradinė padėtis – Ąžuolynas	16 PP / III bn. be vienos kuopos ir 1 sunkiųjų kulkosvaidžių būrys	-	-
Nemuno upės riba nuo Kulautuvos iki Santakos	Kauno šaulių rinktinės 3 kuopos (1, 2, 3)	Užimti ir ginti Nemuno upės ribą.	-

Artillerija

1. Suskirstymas ir uždaviniai

Sektorius	Baterijų skaičius	Veikimo barai	
		Pagrindinis	Šalutinis
I	TP – 3 AP / I 1 ir 2 bt.	I sektorius	Vienai bt. veikti iki A. Kaniukų. Vienai bt. veikti II sektoriaus naudai iki Rokų.
II	–	–	–
III	TP – 3 AP / III 7 ir 8 bt.	III sektorius	Vienai bt. veikti IV sektoriaus naudai iki Vaškonių 8 k. Vienai baterijai veikti II sektoriaus naudai iki Vaišvydavos dvaro.
IV	–	–	–

3 AP / I ir III – 3 ir 9 bt.

2. Uždaviniai: būti pasirengus veikti abiem baterijoms arba po vieną bateriją III ir I sektorių naudai.

3. Išdėstymas ir sekimas – žr. žemėlapią Nr. 3.

4. Artillerijos taikiniai – žr. žemėlapią Nr. 3.

Kavalerija (DLR ir 16-ojo PP RŽB)

Žvalgyti Aleksoto–Veiverių ir A. Panemunės–Prienuų kryptimis. Žvalgyimo riba – Pažėrai, Veiveriai, Pakuonis. Priešui spaudžiant, ženklinti šiomis kryptimis. Atlikus žvalgyimo ir ženklinimo uždavinius, pereiti į rezervą.

Inžinerija

5-ojo ir 16-ojo PP inžinerijos būriai paliekami pulkų vadų žinioje. Naujų tiltų per Nemuną ir Nerį statymas, perkėlos priemonių tvarkymas ir tiltų sprogdinimas – pagal Karo technikos štabo parengtą planą (kuris ten ir laikomas).

Kauno miesto tiltų sprogdinimo projektų žinių santrauka – žr. priedėlį Nr. 1.

V. Priešlėktuvinė, cheminė ir prieštankinė apsauga

1. Priešlėktuvinė apsauga

Bendra Kauno priešlėktuvinė apsauga – pagal Priešlėktuvinės apsaugos rinktinės parengtą planą (kuris ten ir laikomas). Sektorių priešlėktuvinė apsauga – sektorių viršininkų nuožiūra.

2. Cheminė apsauga

II PD chemijos būrys bus pasirengęs Kauno miesto centro degazavimo darbams.

5-ojo ir 16-ojo PP chemijos būriai paliekami pulkų vadų žinioje I, II ir III sektoriuose, jie bus pasiruošę sektorių plotų ir pastatų degazavimui.

3. Prieštankinė apsauga

Sektoriuose prieštankinė apsauga – sektorių viršininkų nuožiūra.

VI. Žvalgymas

Sektorių žvalgymas – sektorių viršininkų nuožiūra. Į žvalgybą siųsti dviratininkus (dviračius rekvizuos Kauno miesto komendantas).

VII. Ryšiai – žr. Ryšių planą.

VIII. Žinių rinkimas

Iš žvalgančių ir kautynių dalinių:

1. Kur, kada, kokios priešo pajėgos ir ginklų rūšys pastebėtos.
2. Išsiaiškinti, kokiomis kryptimis puola priešo pajėgos, kur telkiamos pastangos.

Galimi VL varianto sprendimai

Eil. nr.	Priešo puolimas		Gynybos vykdymas
	Pagrindinė kryptis	Šalutinė kryptis	
1	I I ir III sektorius	I II ir IV sektorius	VL sprendimas
2	I II ir IV sektorius	I I ir IV sektorius	VL sprendimas. Iš bendro rezervo apie vieną pėstininkų kuopą pritraukti į Šančių rajoną. Bus pasirodžiusi: a) sustiprinti II sektorį; b) ginti Nemuno dešiniojo kranto poziciją ir priglolti pasitraukiančius iš II sektoriaus dalinius.
3	I III ir IV sektorius	I I ir II sektorius	VL sprendimas. Iš bendro rezervo pasiųsti pėstininkų kuopą IV sektoriui sustiprinti.

Pastabos:

1. Priešo puolimo šalutinėmis kryptimis metu atitinkamų sektorių pajėgos gali būti susilpnintos.
2. Neišlaikius fortų ribos, gynyba perkeliama į Nemuno dešinįjį krantą ir miestą⁵.

Šis slaptas asmeninis, ne kartą peržiūrėtas, pataisytas ir papildytas Kaunui ginti planas 1938 m. lapkričio 21 d. buvo pasiūstas Kariuomenės štabo I skyriaus viršininkui plk. L. Rupšiu⁶.

Galvęs šį dokumentą ir jį nuodugniai išanalizavęs, plk. L. Rupšys pateikė šias pastabas:

1. L sprendime nematyti susirūpinimo dėl Kaišiadorių krypties silpnumo, kas II pėst. divizijos vadui žinoma. Svarbu organizuoti greitą III sektoriaus užėmimą.

III sektoriui numatyto vieneto mobilizacija turi būti greičiau vykdoma. Kai kuriuos dalinius, mobilizuotus anksčiau negu visa dalis, reikia tuojau siųsti į šį sektorių. Tačiau III sektoriaus užėmimo plane nenumatyta imtis priemonių mobilizacijai pagreitinti.

2. L variante Kauno gynimo pastangos turi būti telkiamos III sektoriuje. Į jį reikia skirti ne mažiau kaip vieną pulką, o numatyti tik du batalionai.

⁵ Kauno miesto gynimo planas, LCVA, f. 510, ap. 1, b. 408, l. 24–36.

⁶ II pėst. divizijos štabo viršininko gen. št. plk. ltn. M. Stankaičio 1938 11 21 slaptas asmeninis Kaunui ginti planas Nr. 4642, LCVA, f. 510, ap. 1, b. 317, l. 21.

3. Iš Kauno miesto gatvių ir pastatų gynimo lentelės ir parengtos schemos neįmanoma susidaryti aiškaus jų gynybos vaizdo. Pvz., L variante skirtos pajėgos išblaškytos miesto planuose Nr. 1 ir Nr. 2, o skaidrėje – plane Nr. 2. Reikėtų kiekvienam numatytam variantui parengti atskiras schemas.

Nenumatytas telefono ryšys tarp Centrinio karvelyno ir Kauną ginančio junginio vadovybės.

Bendra pastaba. Pagal aplinkybes greičiausiai būtų naudojami 5-asis ir 16-asis pėstininkų ir 3-iasis artilerijos pulkai. Atitinkamai reikėtų organizuoti ir taikos meto karių rengimą ir mokymą⁷.

Gresiant oro pavojui, priešlėktuvinės apsaugos viršininko gen.št. plk. lt. A. Sidabro 1939 m. kovo 6 d. operatyviniu įsakymu buvo numatyti keli Kauno gynybos variantai.

Pagal pirmąjį variantą turėjo dalyvauti:

2-ojo PP du automatinų pabūklų skyriai (4 pabūklai) ir du kulkosvaidžių skyriai (4 kulkosvaidžiai);

5-ojo PP vienas automatinų pabūklų skyrius (2 pabūklai) ir vienas kulkosvaidžių skyrius (2 kulkosvaidžiai);

1-ojo husarų pulko 1 automatinų pabūklų skyrius (2 pabūklai) ir vienas kulkosvaidžių skyrius (3 kulkosvaidžiai);

aviacijos 3 automatinų pabūklų skyriai (6 pabūklai);

Priešlėktuvinės apsaugos rinktinės ugnies priemonės.

Antrajame variante numatyta sutelkti visas anksčiau išvardytas dalis, išskyrus 1-ąjį husarų pulką.

Pagal trečiąjį variantą turėjo dalyvauti trys automatinų pabūklų skyriai ir visos Priešlėktuvinės apsaugos rinktinės priemonės.

Minėtame įsakyme buvo nurodyti pozicijų, stebėjimo rajonai, ryšiai tarp atskirų dalių, šaudmenys, mobilizacijos, postovio ypatumai (butai, maitinimas, sanitarija), gausybė kitų detalių, konkrečių priemonių įvairiems padaliniams⁸.

⁷ Kariuomenės štabo I skyriaus viršininko plk. L. Rupšio slaptos asmeninės pastabos dėl Kauno miestui ginti plano 1939 01 11, LCVA, f. 510, ap. 1, b. 317, l. 22.

⁸ KAM priešlėktuvinės apsaugos viršininko gen. št. plk. lt. A. Sidabro 1939 03 06 operatyvinis slaptas įsakymas Nr. 1, pasiūstas Kariuomenės štabo I skyriaus viršininkui, LCVA, f. 929, ap. 3, b. 1082, l. 11–19, 28.

Kauno miesto priešlėktuvinėje gynyboje, be automatinių pabūklų ir minosvaidžių, buvo numatyta naudoti ir zenitinės artilerijos grupę (3 baterijas) su prožektorių kuopa. Atsižvelgiant į turimas priemones buvo sudarytas ir gynybos planas: numatytos ugniavietės ir centrinės sekyklos, sutvarkytas aprūpinimas šaudmenimis, maistu, sanitarija.

1939 m. kovo 22 d. viena zenitinė baterija buvo išbraukta iš Kauno gynimo plano ir su reikalingomis priemonėmis pasiūsta į Linkaičius. Atitinkamai paskubomis teko pertvarkyti visą Kauno gynimo planą, ugnies taisymo ir išpėjamąsias sekyklas, ryšių schemą ir tarnybų veiklą. Kadangi ryšių sistema buvo įrengta pagal anksčiau sudarytą schema ir turimas priemones, pereinant prie naujos tvarkos kai kurie laidai liko laisvi, kitus teko prijungti prie naujų abonentų, o kai kur nutiesti naujus.

Išsiuntus vieną bateriją į Linkaičius, zenitinės artilerijos ugnies galia gerokai sumažėjo. Kauno miestui ginti, be kitų priešlėktuvinųjų priemonių, vienos zenitinės grupės nepakako – jų reikėjo kur kas daugiau. Pertvarkant likusias dvi zenitines baterijas atkreiptas dėmesys į svarbesnes kryptis ir punktus, todėl vieną bateriją buvo numatyta pastatyti 3-iojo, kitą – 8-ojo forto rajone. Taip išdėstytos baterijos galėjo ginti Kauno miestą iš pietų, vakarų ir iš dalies iš šiaurės pusės. Dėl riboto šaudymo nuotolio iš šiaurės pusės gynyba buvo silpnoka, o iš rytų pusės visai nevyko. Kitaip įrengus ugniavietes, atsirado didelių neapšaudomų sektorių. Pasiuntus su baterija į Linkaičius vieną prožektorių būrį (su 4 prožektoriais ir 2 pasiklausymo stotimis), Kauno gynybos pajėgoms liko 8 prožektoriai ir 2 pasiklausymo stotys. Turint tik tiek sekimo priemonių, naktį šaudyti, o ypač stebėti lėktuvus buvo sunku.

Priešlėktuvinės apsaugos viršininko nuomone, Kauno gynybos silpninti nereikėjo, jo ginti turėjo būti palikta visa zenitinė grupė su visais prožektoriais. Kariuomenės vadas turėjo tik numatyti kelis Kauno gynybos variantus (viena, dviem ar trimis baterijomis), nes pagal kiekvieną variantą reikėjo iš anksto suplanuoti ugniavietes, pertvarkyti sekimo sistemą, iš dalies pakeisti ryšių schemą ir maitinimo tvarką⁹.

Tų pačių metų balandžio 20 d. kariuomenės vadas nurodė priešlėktuvinės apsaugos viršininkui:

⁹ Priešlėktuvinės apsaugos viršininko gen. št. plk. ltn. A. Sidabro 1939 04 01 slaptas asmeninis raportas Nr. 155 kariuomenės vadui, LCVA, f. 929, ap. 3, b. 1082, l. 36.

1. Neatidėliojant organizuoti instruktoriams trumpalaikius parengiamuosius priešlėktuvinės gyventojų apsaugos kursus.

2. Duoti konkrečius nurodymus priešlėktuvinės gyventojų apsaugos institucijoms (pirmiausia svarbesnių centrų), ką reikėtų daryti, jei kiltų oro antpuolio pavojus, kol dar neturima pakankamai įrengtų slėptuvių, degazavimo komandų, dujokaukių ir kt.¹⁰

1939 m. balandžio 22 d. kariuomenės vadas įsakė karo technikos viršininkui, susitarus su II pėst. divizijos vadu, kuriam vadovaujant buvo parengtas Kauno gynimo planas, aptvarkyti Kauno buvusios tvirtovės fortus, baterijas, kulkosvaidžių lizdus ir slėptuves, kad tiktų gynybai. Tuo tikslu reikėjo išvalyti šaudymo laukus, pagal galimybę nusausti ir užmaskuoti įrenginius, paruošti naudoti šulinius ir palaikyti jų tinkamą būklę, be to, numatyti prieštankinių kliūčių vietas.

Pirmiausia darbai būtų atliekami pietų ir vakarų kryptimis. Apie juos turėjo būti informuojamas Kariuomenės štabas¹¹.

Sparčiai didėjant naujo karo Europoje grėsmei, o Lietuvai patiriant įžūlias lenkų valdančiųjų sluoksnių organizuojamas provokacijas valstybės pasienyje, kariuomenės vadas brg. gen. S. Raštikis 1939 m. sausio 11 d., be kitų dalykų, nurodė ypatingą dėmesį skirti gynybos problemai: turėti Kaune bent vieną motorizuotąjį kariuomenės dalinį (judrų rezervą gynybos reikalams) ir paslankesnę, judresnę priedangą – dviejų pėstininkų pulkų motorizuotąsias artilerijos grupes, kurios sustiprintų visą artileriją, veikiančią priešlėktuvinę ir prieštankinę apsaugą, tobulinti inžineriją¹².

L. e. II pėst. divizijos vado pareigas plk. P. Dočkus tų pačių metų rugpjūčio 4 d. 2-ajam ulonų pulkui paskelbė slaptą operatyvinę direktyvą „L“, kurioje buvo nurodyta, kad Lenkijos karinių pajėgų puolimo galima tikėtis šiomis pagrindinėmis kryptimis:

1. Vilnius–Kėdainiai,
2. Vilnius–Kaunas,

¹⁰ Kariuomenės štabo viršininko div. gen. S. Pundzevičiaus 1939 04 20 slaptas raštas Nr. 37569 priešlėktuvinės apsaugos viršininkui, *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 1082, l. 32.

¹¹ Kariuomenės štabo viršininko div. gen. S. Pundzevičiaus 1939 04 22 slaptas asmeninis raštas Nr. 37581 karo technikos viršininkui, *LCVA*, f. 510, ap. 1, b. 317, l. 8.

¹² Kariuomenės organizacijos reikalai 1939 m., *LCVA*, f. 929, ap. 5, b. 590, l. 57.

3. Suvalkai–Marijampolė–Kaunas,

4. Gardinas–Prienai–Kaunas.

Vykdyti priedangos uždavinius plotuose į pietus nuo žemutinio Nemuno, Neries pozicijose, buvo pavesta Marijampolės, Prienų ir Kaišiadorių priedangos rinktinėms, kurių vadu buvo paskirtas anksčiau minėtas 2-ojo ulonų pulko vadas plk. ltn. K. Labutis.

Tikėtasi, kad priešas greičiausiai puls dviem junginiais, kurių 1-ąjį sudarys judrus vienetas (kavalerija, motorizuotieji daliniai), 2-ąjį – pėstininkai.

Manyta, jog 1-ojo junginio pajėgos savo veiksmus į frontą derins su veiksmis į priedangos rinktinių sparnus. Jau operacijos pradžioje reikėjo laukti priešo aviacijos veiksmų.

Priedangos uždaviniai būtų šie:

a) dengti ir užtikrinti Kauno mobilizaciją ir mobilizuotų pajėgų parengiamuosius veiksmus prieš Kauno gynybą;

b) pranašesnėms prieš pajėgoms puolant, stabdyti bendra Vievio–Kauno kryptimi taip, kad per 48 val. nuo jo įsiveržimo pradžios būtų galima išlaikyti kairįjį (vakarinį) Nemuno krantą nuo Pašventupio (išskirtinai) iki Gastilionių (imtinai), Pravieniškių, Livintų ribą.

Toliau stabdyti bendra Alytaus, Prienų, Kauno kryptimi taip, kad per 48 val. nuo priešo įsiveržimo pradžios galima būtų išlaikyti ribą Prienlaukis, Prienai, Birštonas, kairysis (vakarų) Nemuno upės krantas iki Pašventupio (imtinai).

Priedangai skirtos taikos meto dalys ir daliniai turėjo būti pasirengę, gavę įsakymą, ne vėliau kaip per 4 val. išvykti priedangos uždavinių vykdyti¹³.

Kariuomenės vado 1939 m. rugsėjo 17 d. įsakymu buvo pradėtas įgyvendinti Kauno miesto priešlėktuvinės apsaugos planas. Tačiau į svetus lėktuvus, kol nebus gautas atskiras įsakymas arba pradėtas bombarduoti miestas, nurodyta nešaudyti¹⁴.

Tų metų rudenį padėtis iš esmės pasikeitė, bet vis tiek liko neaiški.

¹³ L. e. II pėst. divizijos vado pareigas plk. P. Dočkaus 1939 08 04 slapta operatyvinė direktyva „L“ priedangai vykdyti Nr. 3436, LCVA, f. 525, ap. 1, b. 621, l. 37–40.

¹⁴ Kariuomenės štabo viršininko div. gen. S. Pundzevičiaus 1939 09 17 slaptas asmeninis pranešimas Nr. 38589 priešlėktuvinės apsaugos viršininkui, LCVA, f. 929, ap. 3, b. 1082, l. 74.

Atgavus Vilnių su dalimi to krašto žemių, neišvengiamai teko pertvarkyti kariuomenės taikos meto dislokacijos, o kartu taikos ir karo meto organizavimo schemą. Pareikalavus sovietų vadovybei, Lietuvoje įkurdintoms jų karinėms įguloms teko perleisti nemažai kareivinių ir kitų patalpų, o jose buvusias savo kariuomenės dalis įkurdinti kitose vietose. SSRS lėktuvai, laikydamiesi Lietuvos karo aviacijos taisyklių, turėjo teisę skraidyti Trakų, Marijampolės, Alytaus ir Kauno apskrityse¹⁵. Pasikeitusiomis aplinkybėmis kariuomenės vado įsakymu nuolatinis oro erdvės stebėjimas nuo 1939 m. lapkričio 21 d. nebevyko¹⁶.

Buvo sustabdyti ir Kauno tvirtovės įtvirtinimo darbai. II pėstininkų divizijos štabo viršininkas gen. št. plk. M. Stankaitis, vykdydamas šios divizijos vado ir Kariuomenės štabo IV skyriaus 1939 m. slapta asmeninį raštą Nr. 24080, pranešė Kariuomenės štabo viršininkui, kad nuo rugsėjo 30 d. Kauno tvirtovės įtvirtinimo darbai nutraukti, nors faktiškai kai kurie iš jų buvo dar tik pradėti ir liko nebaigti. Pavyzdžiui, nebuvo sutvirtinti prieštankinių griovių šlaitai, kurie bet kuriuo metu galėjo nuslinkti.

Įvertinęs realią padėtį, gen. št. plk. M. Stankaitis paprašė Kariuomenės štabo viršininko pranešti, ar numatyta ateityje tęsti šiuos tvirtovės įtvirtinimo darbus ir, jei jie bus atliekami, kokių mastu ir kokiomis kryptimis, nes, pasikeitus Kauno gynimo planui, sumažėjo tvirtovės III sektoriaus reikšmė¹⁷.

Kariuomenės štabo viršininkas div. gen. S. Pundzevičius 1940 m. kovo 26 d. II pėst. divizijos vadui div. gen. E. Adamkavičiui pranešė, kad anksčiau pradėti Kauno įtvirtinimų tvarkymo darbai tais metais bus vykdomi toliau, nors Lietuvos padėtis ir itin sudėtinga. Kariuomenės vado įsakymu, bendradarbiaujant su karo technikos viršininku, iki 1940 m. balandžio 20 d. Kariuomenės štabo 1-ajam skyriui turėjo:

1. Pateikti pasiūlymus dėl galutinio Kauno įtvirtinimų sutvarkymo

¹⁵ II pėst. divizijos štabo viršininko gen. št. plk. M. Stankaičio 1939 11 09 slaptas asmeninis raštas Nr. 3670 Trakų, Marijampolės, Alytaus ir Kauno apskričių komendantams, LCVA, f. 510, ap. 1, b. 381, l. 7–10.

¹⁶ Kariuomenės štabo viršininko div. gen. S. Pundzevičiaus 1939 11 21 slaptas asmeninis raštas Nr. 39205 kariuomenės dalims, LCVA, f. 929, ap. 3, b. 1082, l. 104.

¹⁷ II pėst. divizijos štabo viršininko gen. št. plk. M. Stankaičio 1940 01 26 slaptas asmeninis raštas Nr. 2046 Kariuomenės štabo viršininkui, LCVA, f. 510, ap. 1, b. 449, l. 44.

(kur ir kokius įtvirtinimus, įrenginius reikia atnaujinti, sutvarkyti, naujų pastatyti).

Be anksčiau Kaunui ginti suplanuotų pajėgų, numatyta skirti vieną Karo policijos mokyklos motorizuotąją prieštankinę kuopą.

2. Tais pačiais metais sudaryti vykdytiną Kauno įtvirtinimų tvarkymo darbų planą.

Į šį planą siūlyta pirmiausia įtraukti šiuos punktus:

a) baigti praeitais metais pagal planą nebaigtus darbus ir

b) įrengti prieštankines kliūtis¹⁸.

II pėst. divizijos vadas div. gen. E. Adamkavičius 1940 m. kovo 28 d. Kauno įtvirtinimo darbų sutvarkymo planui parengti sudarė komisiją. Jos pirmininku buvo paskirtas tos pačios divizijos štabo viršininkas gen. št. plk. M. Stankaitis, nariais – gen. št. plk. ltn. P. Daukšys, gen. št. plk. ltn. P. Matulis, inž. plk. ltn. J. Vitkus ir Karo technikos štabo atstovas. Ši komisija savo darbą turėjo pradėti tų pačių metų balandžio 1 d.¹⁹ Kpt. A. Barintas Kauno rajone privalėjo atlikti rekognoskuotę²⁰.

Komisija, apžiūrėjusi Kauno įtvirtinimus, taip įvertino visų 26 blindažų būklę:

a) 8, 11, 12, 15, 17, 21, 23 ir 26 blindažų patalpos palyginti sausos ir nesunkiai pritaikomos. Privažiavimas prie jų pakenčiamas;

b) 1, 2, 6, 9 ir 12 blindažų patalpos palyginti sausos, privažiavimas prie jų blogas;

c) 5, 10, 13, 14, 16 ir 20 blindažų patalpos drėgnos, laikinai naudoti tinkamos, išskyrus blindažą Nr. 10, privažiavimas prie jų pakenčiamas;

d) 3, 4, 7, 24 ir 25 blindažų patalpos apsemtos, tačiau nesunkiai nusausinamos (išskyrus 25-ąją, kuri dar reikia patikrinti nivelyru), laikinai naudoti tinkamos;

e) didžiausi (po 248 m²) blindažai: 1, 4, 6, 5, 7, 8, 9, 10, 20, 21, 22 ir 23;

f) mažiausio ploto blindažai: 12 (46 m²), 13 (79 m²), 14 (40 m²), 15 (46 m²), 16 (40 m²) ir 17 (40 m²).

Blindažuose buvo 4–5 patalpos, išskyrus 15-ąją blindažą, kuri sudarė

¹⁸ Kariuomenės štabo viršininko div. gen. S. Pundzevičiaus 1940 03 26 slaptas asmeninis raštas Nr. 308 II pėst. divizijos vadui, LCVA, f. 510, ap. 1, b. 317, l. 10.

¹⁹ LCVA, f. 510, ap. 1, b. 317, l. 16.

²⁰ Ten pat, l. 13

tik viena patalpa. Jie buvo išdėstyti lanku tarp visų 9 fortų ir 6 baterijų, tik paskutiniai trys – 24, 25 ir 26 – tarp VI ir VIII fortų²¹.

Minėta komisija numatė ir 1940 m. atliktinus Kauno įtvirtinimų tvarkymo ir parengimo darbus (žr. 1 lentelę)²².

1 lentelė

1940 m. numatytų atlikti Kauno slaptų įtvirtinimų sutvarkymo ir parengimo darbų sąrašas

Eil. nr.	Darbų vieta	Darbų pobūdis ir apimtis	Darbo laiko, jėgos poreikis		
			Darbo val.		Lt
			Pionierių	Darbininkų	
I sektorius					
1.	I, II ir III fortai	Išvalyti fortų šulinius. Sutvarkyti kanalizaciją	60 500	1 200 7 000	6 000
2.	II ir III baterijos	Sutvarkyti kanalizaciją	100	1 000	
3.	Tarpforčių slėptuvės Nr. 6–9	Maskuoti ir nusausti	175	1 865	1 000
4.	Marviankos slėnio plentas	Pagaminti ir pastatyti dviejose vietose kilnojamuosius prieštankinius kūgius	20	190	
5.	Kelias per tarpforčio griovį pro Tirkeliškes	Pagaminti ir pastatyti kilnojamuosius kūgius	10	95	800
6.	Plentas per tarpforčio griovį iš Kauno, Garliavos	Pagaminti ir pastatyti kilnojamuosius kūgius	10	95	
7.	Tarpforčių grioviai nuo Tirkeliškių	Pagilinti griovius iki nustatyto prieštankiniam grioviui profilio – iš viso 1560 m	1 635	32 700	–

²¹ LCVA, f. 510, ap. 1, b. 455, l. 1–5.

²² Lentelė sudaryta remiantis plk. ltn. J. Vitkaus ir ltn. inž. P. Čeponio skaičiavimais, LCVA, f. 510, ap. 1, b. 317, l. 2–3.

LIETUVOS RESPUBLIKOS KARIUOMENĖ (1918–1940 M.)

8.	Slėnis į pietus nuo II baterijos (privatus)	Iškirsti krūmus privačiuose šlaituose – 10 800 m ²	20	216	150
9.	Slėnis į šiaurę nuo Karkazų (valstybinė žemė)	Iškirsti pietiniuose šlaituose paskirus aukštus medžius naudojant motorinius pjūklus – 170 vnt. Iškirsti šiaurinio šlaito viršuje krūmus 8 m pločio ruožu – 4 000 m ²	680 5	340 100	182 –
10.	Centrinės aptvaros grioviai nuo Dariaus ir Girėno g-vės Aleksote pro stiklo fabriką, Botanikos sodą iki Nemuno	Pagilinti griovius iki nustatyto prieštankiniam grioviui profilio – 4 200 m	4 400	87 990	
Iš viso			7 615	132 791	8 132
II sektorius					
1.	IV ir V fortai	Sutvarkyti šulinius ir kanalizaciją	150	3 000	2 000
2.	IV ir V baterijos	Sutvarkyti kanalizaciją ir išvalyti	75	750	–
3.	Tarpforčių slėptuvės Nr. 1–5	Nusausinti ir užmaskuoti	405	5 950	1 000
4.	Slėnis į šiaurę nuo V baterijos Baterija–Sėmenos slėnis (valstybinė žemė)	Padaryti šiaurinius šlaitus iki 70° – 2 000 m	1 820	36 400	–
Iš viso			2 450	46 100	3 000
III sektorius					
1.	VI forto priešakinė alėja (valstybinė žemė)	Nugenėti medžius iki ½ aukščio – 300 vnt.	150	1 500	–
2.	Klebonišio miško rytiniai pakraščiai (valstybinė žemė)	Iškirsti miške ir durpynuose krūmus ir praretinti medžius, paliekant ne daugiau kaip ¼ iš viršaus dengiamo ploto jauname miške ir 1/3 ploto aukštame miške – 37,4 ha	1 210	12 080	–

Kauno tvirtovė Lietuvos kariuomenės vadovybės planuose (1919–1940)

3.	Miškas prie Narėpų (valstybinis)	Iškirsti krūmus ir praretinti medžius, paliekant ne daugiau kaip $\frac{1}{4}$ iš viršaus dengiamo ploto jauname miške ir $\frac{1}{3}$ ploto aukštame – 15,75 ha	630	6 300	–
4.	Davalgiškių miško rytinis pakraštys (valstybinė žemė)	Išretinti pamiškės krūmus $600 \times 30 = 18\,000 \text{ m}^2$	40	360	
5.	Prie Davalgiškių–Naujasodžio – prie Naujasodžio dvaro gyventojų pamiškės ir durpyno	Iškirsti krūmus – 20 ha	300	3 700	3 000
6.	Vieškūnų–Vaistariškių–Nausėdų–Kleboniškių pozicija	Užmaskuoti ir nusausti slėptuves, sutvarkyti sekyclas 12,5 km pozicijoje	10 000	45 000	12 500
Iš viso			12 330	68 940	15 500
IV sektorius					
1.	Lontainių–Romaškių–Varliavos pozicija	Užmaskuoti ir nusausti slėptuves 3,2 km pozicijoje	2 500	11 000	3 500
2.	Vilijampolės Kėdainių g.-vė-gelžbetonio sekycla	Perdirbti į sunkiųjų kulkosvaidžių lizdą ir sutvarkyti pylimą	288	–	700
Iš viso			2 788	11 000	4 200
IŠ VISO			25 183	258 831	26 832

Numatytiems darbams per 4 mėn. (po 25 darbo dienas kas mėn.) atlikti kasdien reikėjo skirti 32 pionierius ir 323 pėstininkus (iš viso 355 darbininkus). Pionierių buvo numatytas minimalus skaičius. Jauni, nevysiškai parengti pionieriai galėjo dirbti tik paprastų darbininkų darbus. Lėšų buvo numatyta tik medžiagoms įsigyti ir gyventojams už iškirstus krūmus sumokėti. Nepradėjus fortų kanalizacijos, III ir IV sektorių pozicijų slėptuvių maskavimo ir nusausinimo darbų, buvo neįmanoma tiksliai apskaičiuoti, kiek tam reikės medžiagų, todėl buvo numatyta tik apytikslė suma – 182 000 Lt.

II pėst. divizijos ŗtabo virŗininkas gen. ŗt. plk. M. Stankaitis minėtos komisijos galutinį Kauno įtvirtinimų sutvarkymo slaptą asmeninį planą (52 lapų apimties su ŗžemėlapiu – V. L.) 1940 m. birŗelio 27 d. (!) išsiuntė pradėtos likviduoti Lietuvos kariuomenės ŗtabo I skyriaus virŗininkui²³. Jo rasti tarp archyvinų dokumentų straipsnio autoriui nepavyko.

IŗVADOS

Nors 1918–1920 m. vykusų Nepriklausomybės kovų metu Lietuva išsikovojo laisvę ir nepriklausomybę, rytinių ir ypač pietinių kaimynų agresijos grėsmė liko. Netekus sostinės Vilniaus, svarbiu strateginiu centru ir karine baze tapo Kaunas, kuriame buvo dar carinės Rusijos kariuomenės vadovybės XIX a. antroje pusėje pastatyta tvirtovė. Pirmojo pasaulinio karo metu tvirtovė labai nukentėjo, tačiau jos įrenginiai dar galėjo padėti sulaukyti priešo puolimą.

Paŗymėtina, kad pradinio nepriklausomos Lietuvos gyvavimo laikotarpiu Kauno tvirtovei, jos įrenginių apsaugai buvo skiriama mažai dėmesio. Nesant reikiamos apsaugos, tiek piktybiŗškai nusiteikę aplinkiniai gyventojai, tiek kai kurių valstybinių įstaigų darbuotojai gadino ir savinosi tvirtovės turtą, grobė jai iki tol priklausiusias ŗzemes, statė jose gyvenamuosius namus, naudodami valstybės lėšomis išigyttas medŗziagas, ir pan.

1922 m. balandŗio 3 d. paskelbus ŗzemės reformos įstatymą, paspartėjo tvirtovės ŗemių parceliavimas. Lemiamą vaidmenį čia suvaidino ŗzemės ŗkio ministerija, kuri vykdė savanaudiŗką politiką. Kraŗto apsaugos ministerijos, kuri kurį laiką buvo tartum nuoŗaly, ir ŗzemės ŗkio ministerijos santykiai buvo įtempti. Gausėjo tiek civilinių, tiek karinių institucijų skundų įvairioms valstybės institucijoms.

Kraŗto apsaugos ministerijos poŗiūris į Kauno tvirtovę ėmė keistis 1924 m., ministrui mjr. inŗ. B. Sliŗiui įrodinėjant Ministrui Pirmininkui, kad kraŗto gynybai Kauno tvirtovės įrenginiai tebeturi didelę svarbą.

²³ LCVA, f. 510, ap. 1, b. 317, l. 5.

1924 m. liepos 15 d. naujasis krašto apsaugos ministras plk. T. Daukantas slaptame rašte Ministrui Pirmininkui tvirtino, kad ne tik kaip Lietuvos tautinės kultūros centrą, bet ir kaip punktą, turintį didžiausią strateginę reikšmę, Kauną reikia ginti naudojant jo karinių įtvirtinimų ruožą – fortus su visa fortifikacine sistema.

Lietuvos vyriausybė tų pačių metų liepos 15 d., apsvarsčiusi buvusios Kauno tvirtovės fortų klausimą, nutarė juos palikti Krašto apsaugos ministerijos žinioje kaip sustiprintus gynybos punktus.

Po 1926 m. pabaigoje Lietuvoje įvykusio karinio perversmo, paaštrėjus Lenkijos ir Lietuvos santykiams, kariuomenės vadovybės dėmesys gynybos organizavimui gerokai padidėjo. 1928 m. pavasarį speciali komisija apžiūrėjo ir įvertino Kauno tvirtovės fortų būklę. Buvo parengtas Kauno gynyimo nuo priešo oro eskadrilių detalusis planas. Prie Vyr. štabo kaip koncepcijos įgyvendinimo organas buvo sudaryta Nuolatinė Kauno tvirtovės komisija įvairiems specialiems klausimams spręsti. Gen. št. plk. K. Tallat-Kelpšai buvo pavesta parengti motyvuotą Kauno gynybos planą. Parengtą planą 1932 m. buvo numatyta patikrinti karo žaidimų (vieno ar keleto) forma.

1935 m. krašto apsaugos ministras gen. ltn. P. Šniukšta su kariuomenės vadu gen. št. plk. S. Raštikiu pateikė Ministrui Pirmininkui karinių įtvirtinimų apsaugos įstatymo projektą. Visais svarbiausiais su Kauno tvirtove susijusiais klausimais turėjo rūpintis II pėst. divizijos vadas brg. gen. E. Adamkavičius. Kauno gynyba turėjo būti suderinta su lauko kariuomenės operacijomis ir numatomais jos veiksmiais.

Pažymėtina, kad iki tol Kauno gynybos 1932–1934 m. planai buvo pagrįsti vien teoriniais samprotavimais ir jau gerokai pasenę (jėgų paskirstymas, vadovybės uždaviniai), todėl nebepritaikomi. Atsižvelgiant į tai buvo numatyta, kilus karui, Kauno miestą ginti kiek galint ilgiau ir pritraukti prie jo kuo daugiau priešų pajėgų.

Kariuomenės vadovybė įsakė brg. gen. E. Adamkavičiui parengti Kauno gynybos planą, kurį įgyvendintų 2 pėstininkų pulkai su 2 artilerijos grupėmis ir vietos šauliai. Kadangi tai buvo palyginti nedidelės gynybos pajėgos, numatyta panaudoti rytuose esančius centrinės aptvaros įtvirtinimus, o pietuose – Nemuno ir Neries tėkmės, taip pat, kur galima, atsparesnius pastatus.

Parengtas planas iki 1937 m. rugsėjo 1 d. turėjo būti pateiktas kariuomenės vadovybei. Metų pabaigoje buvo apžiūrėti vietoje atlikti planiniai darbai. Kariuomenės vadas brg. gen. S. Raštikis leido šiuo planu vadovautis. Tačiau ne visi aukštieji karininkai šiam planui pritarė, todėl dar ne kartą jis buvo svarstytas, taisytas ir papildytas.

1939 m. rudenį padėčiai iš esmės pasikeitus, neišvengiamai teko pertvarkyti kariuomenės taikos meto dislokacijos, o kartu taikos ir karo meto organizacijos schemą, prisitaikyti prie sovietų vadovybės keliamų reikalavimų. Nuo 1939 m. rugsėjo 30 d. Kauno tvirtovės įtvirtinimų tvarkymo darbai buvo nutraukti ir nebevyko.

Nepaisydamas itin sudėtingos tuometės Lietuvos padėties, Kariuomenės štabo viršininkas div. gen. S. Pundzevičius 1940 m. kovo 16 d. įsakė anksčiau pradėtus Kauno įtvirtinimo darbus tęsti. Iki tų pačių metų balandžio 20 d. Kariuomenės štabui turėjo būti pateikti pasiūlymai dėl galutinio Kauno įtvirtinimų sutvarkymo ir vykdytinų darbų planas.

Planui parengti buvo sudaryta II pėst. divizijos štabo viršininko gen. št. plk. M. Stankaičio vadovaujama komisija. Ji turėjo pradėti savo darbą tų metų balandžio 1 d. Parengtas 52 lapų apimties su žemėlapiu slaptas asmeninis planas 1940 m. birželio 27 d. buvo išsiųstas Kariuomenės štabo I skyriaus viršininkui. Plano likimas nežinomas.

Įteikta 2014 m. balandžio 24 d.